Gemeente Rotterdam
Servicedienst

Bevolkingsprognose Rotterdam

2010-2025

Centrum voor Onderzoek en Statistiek

Gemeente Rotterdam
Servicedienst

Bevolkingsprognose Rotterdam 2010-2025

Centrum voor Onderzoek en Statistiek (COS)
oktober 2009

In opdracht van de Bestuursdienst, gemeente Rotterdam

© Centrum voor Onderzoek en Statistiek (COS)

Auteur: M. Hoppesteyn
Foto's omslag: J. Reyngoud

Project: 08-2926

Prijs: € 20,-

Adres: Goudsesingel 78, 3011 KD Rotterdam
Postbus 21323, 3001 AH Rotterdam
Telefoon: (010) 267 15 00
Telefax: (010) 267 15 01
E-mail: infocos@sdr.rotterdam.nl
Website: www.cos.rotterdam.nl

Inhoudsopgave

Samenvatting **5**

1 Inleiding **7**

2 Ontwikkelingen in het verleden **9**

3 Veronderstellingen voor de bevolkingsprognose **11**
3.1 De veronderstellingen per component 11
3.2 De veronderstellingen samengevat 24

4 Bevolkingsprognose Rotterdam 2010-2025 **25**
4.1 Twee varianten … 25
4.2 één Bevolkingsprognose Rotterdam 2010-2025. 29

Bijlagen **35**
Bijlage 1. Overzichttabellen Bevolkingsprognose Rotterdam 2010-2025 35
Bijlage 2. Overzicht woningbouwprogramma per deelgemeente 37
Bijlage 3. Geraadpleegde literatuur 38

Samenvatting

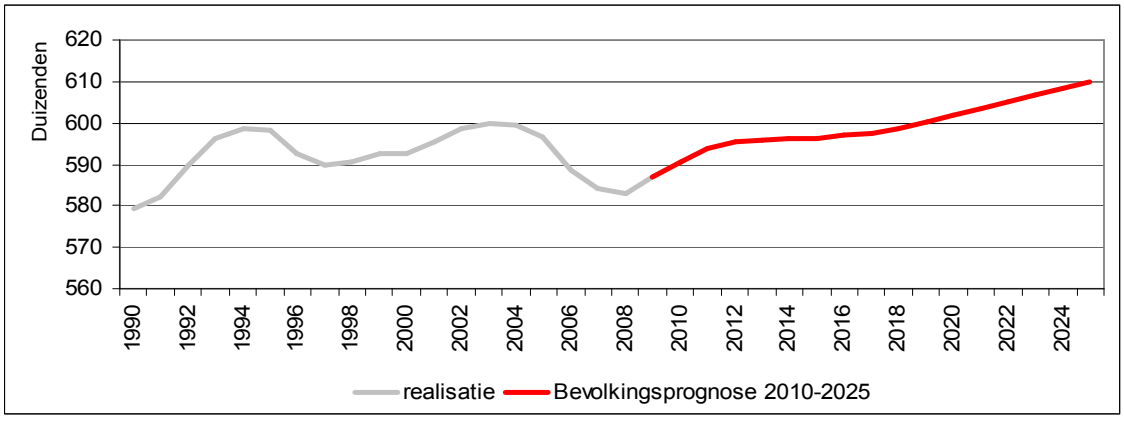
Dynamiek in de Rotterdamse bevolkingsontwikkeling

De Rotterdamse bevolkingsontwikkeling vertoont golfbewegingen, die voor een flink deel veroorzaakt worden door veranderingen in de binnenlandse en buitenlandse migratiestromen. Zo werd de bevolkingsgroei van de jaren '90 gekenmerkt door – per saldo – een forse instroom vanuit het buitenland en tegelijkertijd een substantiële uitstroom naar andere Nederlandse gemeenten. Na een korte periode van bevolkingsdaling sinds 2003, trad in de jaren 2006 en 2007 weer stabilisatie op. In deze jaren veranderde ook de samenstelling van de buitenlandse instroom: de vestiging van traditionele immigrantengroepen nam af (Turken, Marokkanen, Surinamers, Antillianen) terwijl de vestiging van nieuwe groepen begon te groeien, onder andere vanuit de overige EU-landen.
In 2008 was er weer sprake van bevolkingsgroei, maar de combinatie van de migratiestromen was anders dan in de jaren '90: het vanouds negatieve binnenlandse saldo kwam in evenwicht en de vestiging vanuit het buitenland nam toe. Op 1 januari 2009 telde Rotterdam 587.161 inwoners.

In 2025 zijn er naar verwachting 610 duizend Rotterdammers

In de bevolkingsprognose 2010-2025 wordt verwacht dat het totale aantal Rotterdammers in de eerste prognosejaren met vrijwel hetzelfde tempo groeit als in 2008 het geval was (3 á 4 duizend personen per jaar). Na 2011 vlakt de groei enigszins af, maar vanaf 2016 treedt weer herstel op. In 2020 zijn er naar verwachting 602 duizend Rotterdammers en in het horizonjaar 2025 staat de teller op 610 duizend.
Wat betreft de migratiestromen is de verwachting dat het recentelijk bereikte evenwicht in de binnenlandse migratie geen stand zal houden, maar op termijn weer negatief zal worden. Echter, de omvang van het negatieve binnenlandse saldo zal aanzienlijk meer beperkt blijven dan in de jaren '90 het geval was. Naar verwachting zullen meer starters en dertigers ervoor kiezen om met hun (eventueel te krijgen) kinderen wooncarrière te maken in Rotterdam.

Figuur 1. Ontwikkeling van de Rotterdamse bevolking tot 2025 (bron: COS)

Veronderstellingen bij de prognose

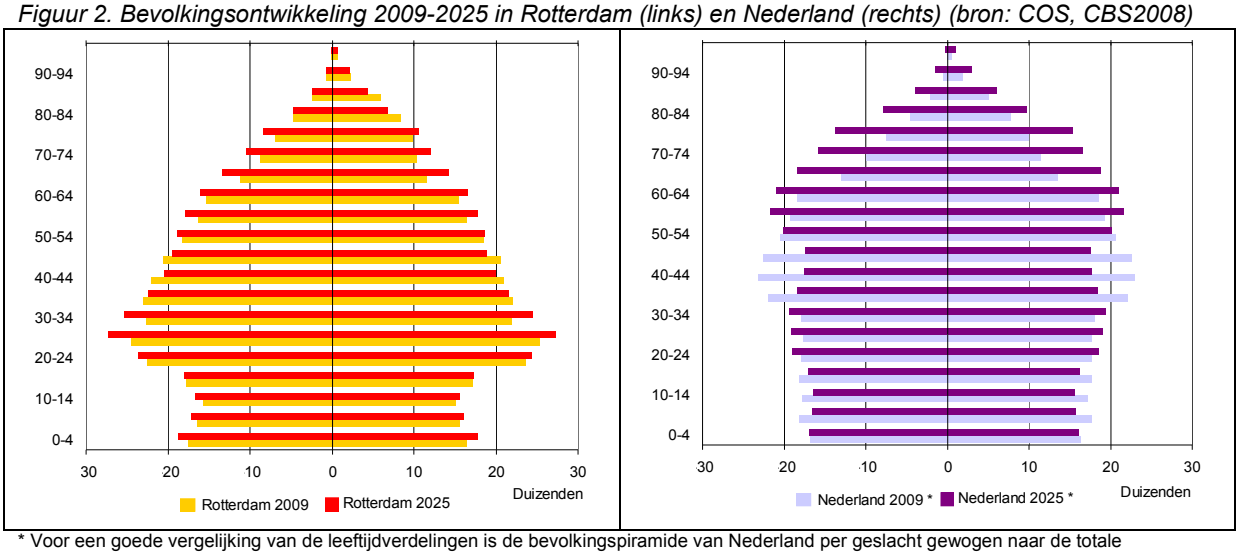
Deze bevolkingsprognose is enerzijds gebaseerd op trends uit het verleden en anderzijds op verwachtingen ten aanzien van de toekomst. De toekomstverwachtingen zijn gebaseerd op meerdere bronnen. Zo is voor de buitenlandse migratie gebruik gemaakt van de landelijke lange termijn prognose van het CBS. Voor de woningbouwprogrammering biedt de Stadsvisie Rotterdam een helder aangrijpingspunt, namelijk de ambitie om tussen 2010 en 2020 jaarlijks gemiddeld te

starten met de bouw van 4.000 woningen en tegelijkertijd 2.000 bestaande woningen te slopen. Dit moet leiden tot een forse kwaliteitsslag van de Rotterdamse woningvoorraad, waarmee zowel voor draagkrachtige en hoogopgeleide Rotterdammers meer ruimte wordt gecreëerd, als ook de kwaliteit van wonen voor alle Rotterdammers wordt verbeterd.
Vanwege de huidige economische tegenwind moet er echter rekening mee worden gehouden dat het bouwprogramma in de eerste prognosejaren enige vertraging zal oplopen. Daarom heeft de ambtelijke begeleidingsgroep van deze prognose besloten om gebruik te maken van een door dS+V vastgesteld bouwprogramma dat rekening houdt met de aanvankelijke vertraging en tevens aangeeft in welk tempo het herstel te verwachten is.

In Rotterdam blijft de leeftijdopbouw veel stabieler dan landelijk

Ondanks de aanvankelijke vertraging in het bouwprogramma verbetert de kwaliteit van de woningvoorraad toch zodanig dat, zoals eerder gezegd, meer starters en dertigers ervoor kiezen om met hun eventueel te krijgen kinderen wooncarrière te maken in Rotterdam. Hierdoor blijft gedurende de prognoseperiode het aandeel baby's, peuters en kleuters nagenoeg constant. Ook het aandeel van de potentiële beroepsbevolking verandert nauwelijks. De omvang van de potentiële beroepsbevolking neemt in Rotterdam zelfs licht toe. Tegelijkertijd treedt enige vergrijzing op doordat de brede groep van 40 tot 64 jarige Rotterdammers doorgroeit naar de leeftijdklasse van senioren en aankomend senioren (55-79 jaar). Dit is een zogenaamd cohort-effect, dat op landelijk niveau nog veel meer impact heeft dan in Rotterdam.

Figuur 2. Bevolkingsontwikkeling 2009-2025 in Rotterdam (links) en Nederland (rechts) (bron: COS, CBS2008)

* Voor een goede vergelijking van de leeftijdverdelingen is de bevolkingspiramide van Nederland per geslacht gewogen naar de totale geprognosticeerde bevolking per geslacht van Rotterdam.

De daling van het aandeel Rotterdammers van Nederlandse herkomst neemt af

In de jaren '90 en de beginjaren van deze eeuw daalde het aantal Rotterdammers van Nederlandse herkomst snel, in de meest recente jaren is deze ontwikkeling vertraagd. In de prognose wordt verwacht dat de daling van het aantal en aandeel personen van Nederlandse herkomst verder doorgaat, maar nog minder snel dan in de afgelopen jaren het geval is geweest. Deze vertraagde afname van personen van Nederlandse herkomst gaat bijna gelijk op met een relatief snelle toename van personen uit de Europese Unie, en een vertraagde toename van personen van niet-westerse herkomst. De toename van de eerder genoemde traditionele niet-westerse migrantengroepen Turken, Marokkanen, Surinamers en Antillianen moet vooral worden toegeschreven aan een verdere groei van de tweede generatie.

1 Inleiding

Aanleiding
In het voorjaar van 2007 is de “Bevolkingsprognose Rotterdam 2025” gepubliceerd, met uitkomsten op het niveau van Rotterdam en alle deelgemeenten. In het voorjaar van 2009 ontstonden er argumenten om een nieuwe gemeentelijke bevolkingsprognose op te stellen. De Bestuursdienst heeft hiertoe opdracht gegeven aan het COS . Zoals ook bij de vorige prognoses het geval was, is de totstandkoming begeleid door een ambtelijke begeleidingsgroep, waarin naast de opdrachtgever ook de diensten dS+V, JOS en OBR vertegenwoordigd zijn.

Een belangrijke overweging voor de nieuwe bevolkingsprognose was, dat de vorige prognose uit de pas begon te lopen met de werkelijkheid. De bevolkingsdaling die vanaf 2004 begon, is namelijk eerder tot stilstand gekomen dan verwacht. Ondanks de zich reeds in 2008 aftekenende recessie is in dat jaar zelfs sprake geweest van een forse bevolkingsgroei in Rotterdam.
Een andere overweging was, dat er inmiddels nieuwe informatie beschikbaar is om de prognose op te baseren. Enerzijds gaat het dan om de nieuwste realisatiecijfers uit het verleden, die meegenomen moeten worden in de trendberekeningen. Anderzijds gaat het om nieuwe verwachtingen omtrent de toekomst. Daarbij valt te denken aan de nieuwste lange termijn prognose van het CBS, bijvoorbeeld als het gaat om de veronderstellingen ten aanzien van de buitenlandse migratie. Verder vormt de woningbouwprogrammering altijd belangrijke input voor een gemeentelijke bevolkingsprognose.

Twee varianten doorgerekend, toch één prognose
Voor het woningbouwprogramma biedt de Stadsvisie Rotterdam van november 2007 heldere aangrijpingspunten: de Stadsvisie bevat de ambitie om tussen 2010 en 2020 jaarlijks gemiddeld te starten met de bouw van 4.000 nieuwe woningen en tegelijkertijd 2.000 bestaande woningen te slopen. Dit moet leiden tot een forse kwaliteitsslag van de Rotterdamse woningvoorraad, waarmee zowel voor draagkrachtige en hoogopgeleide bevolkingsgroepen in Rotterdam meer ruimte wordt gecreëerd, als ook de kwaliteit van wonen voor alle Rotterdammers wordt verbeterd.

Vanwege de huidige economische tegenwind moet er echter rekening mee worden gehouden dat het bouwprogramma in de eerste prognosejaren enige vertraging zal oplopen. Daarom heeft de ambtelijke begeleidingsgroep – en daarbinnen met name dS+V – een bouwprogramma opgesteld, dat rekening houdt met de aanvankelijke vertraging en tevens aangeeft in welk tempo het herstel te verwachten is. Het COS heeft beide bouwprogramma’s doorgerekend, wat leidde tot twee varianten voor de bevolkingsprognose, die in dit rapport worden aangeduid als Stadsvisie-variant en Bouwvertraging-variant.

Het COS heeft beide varianten teruggekoppeld in de begeleidingsgroep, waarna is besloten om ze allebei op hoofdlijnen in beeld te brengen. De Stadsvisie-variant laat zien hoe de Rotterdamse bevolking zich naar verwachting zou ontwikkelen wanneer het Stadsvisie-bouwprogramma zonder vertraging gerealiseerd wordt. In de Bouwvertraging-variant duurt het naar verwachting 5 á 6 jaar langer om de eindsituatie van de Stadsvisie-variant te bereiken. Vanwege het huidige tijdsgewricht heeft de begeleidingsgroep besloten om de Bouwvertraging-variant te beschouwen als de nieuwe gemeentelijke bevolkingsprognose.

Leeswijzer

Om bevolkingsprognose in historisch perspectief te kunnen plaatsen, geeft hoofdstuk 2 een korte beschrijving van het verleden. In hoofdstuk 3 worden voor alle groeicomponenten veronderstellingen opgesteld ten aanzien van de toekomst. Dit is een belangrijk hoofdstuk, omdat de nieuwe bevolkingsprognose volledig gebaseerd is op deze veronderstellingen. Voor de lezer die toch zo snel mogelijk kennis wil nemen van de prognose-uitkomsten, zijn de veronderstellingen kort samengevat in paragraaf 3.2. Hoofdstuk 4 geeft eerst op hoofdlijnen de uitkomsten van de twee varianten Stadsvisie en Bouwvertraging. Van de uiteindelijke bevolkingsprognose, die gebaseerd is op de Bouwvertraging-variant, wordt vervolgens de verwachte bevolkingsontwikkeling verder uitgewerkt naar diverse beleidsgroepen, naar de gevolgen voor groene en grijze druk en naar de ontwikkeling van herkomstgroeperingen. Bijlage 1 bevat de belangrijkste prognose-uitkomsten in tabelvorm, bijlage 2 geeft een gedetailleerd overzicht van het bouwprogramma en in bijlage 3 wordt de geraadpleegde literatuur vermeld.

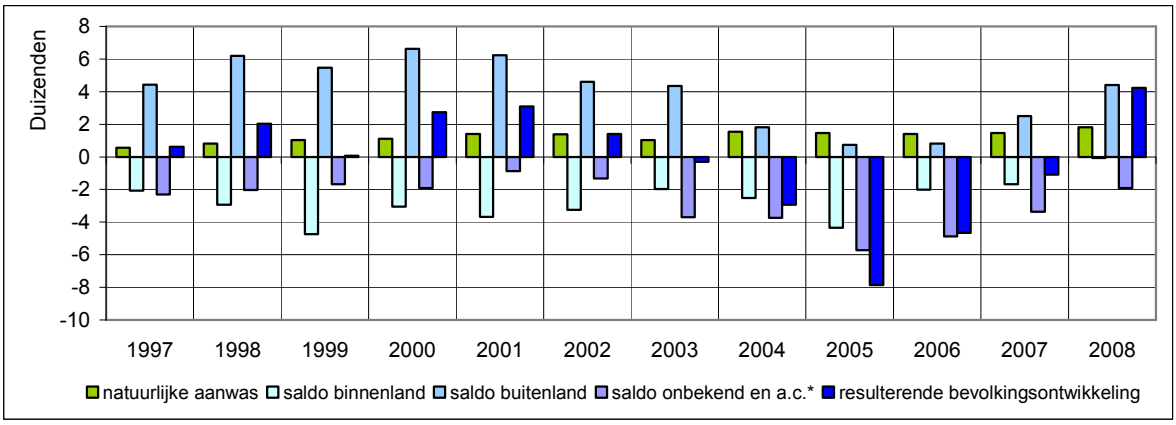
Voor het gehele rapport geldt, dat de prognose-uitkomsten betrekking hebben op het niveau van de stad Rotterdam. De uitkomsten op deelgemeenteniveau zullen in oktober 2009 gepubliceerd worden op het internet[1]. Verder is van belang dat in deze bevolkingsprognose nog geen rekening is gehouden met de mogelijke fusie van Rozenburg en Rotterdam.

[1] Via RotterdamData op www.cos.rotterdam.nl

2 Ontwikkelingen in het verleden

De jaarlijkse bevolkingsontwikkeling is het resultaat van verschillende componenten: natuurlijke aanwas (geboorte minus sterfte), binnenlands saldo (vestiging minus vertrek) en buitenlands saldo (immigratie minus emigratie). Verder is er de administratieve component 'vertrek onbekend', als gevolg van administratieve afvoeringen uit de Gemeentelijke Basisadministratie. Figuur 2.1 geeft de jaarlijkse groeicomponenten sinds 1997 en de resulterende bevolkingsgroei.

Figuur 2.1 Demografische componenten en resulterende bevolkingsontwikkeling 1997-2008 (bron: COS)

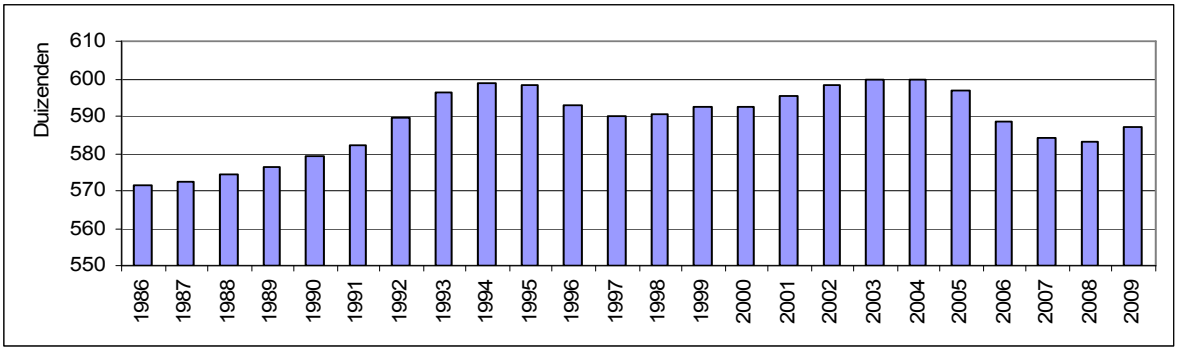
* administratieve correcties

De bevolkingsontwikkeling in de jaren 1997-2008 kan worden verdeeld in perioden, die van elkaar verschillen wat betreft het samenspel van de verschillende groeicomponenten.

- In de periode 1997-2002 groeide de Rotterdamse bevolking gestaag. Deze periode wordt gekenmerkt door een positief buitenlands saldo, gecombineerd met een negatief binnenlands saldo en een beperkt negatief administratief saldo. Grosso modo hielden bovengenoemde componenten elkaar redelijk in evenwicht, waardoor de groei van de bevolking grotendeels te verklaren viel door de natuurlijke aanwas.
- De jaren 2003-2005 worden gekenmerkt door een steeds sterkere bevolkingsafname (gemiddeld -3.700 personen per jaar). De natuurlijke aanwas blijft vrijwel ongewijzigd, terwijl de overige componenten fors veranderen. Zo is het administratieve saldo sterker negatief geworden als gevolg van meer controles bij Publiekszaken. Verder is het buitenlands saldo in alle drie de jaren weliswaar positief, maar sterk dalend. Waar 'vroeger' de buitenlandse migratie voor veel bevolkingswinst zorgde, draagt ze daar in deze periode steeds minder toe bij. Ten slotte wordt de bevolkingsafname in deze periode versterkt doordat het 'vanouds' negatieve binnenlandse migratiesaldo nog sterker negatief wordt.
- In 2006 en 2007 is nog steeds sprake van bevolkingsafname, maar de afname is telkens kleiner dan in het voorafgaande jaar. Het buitenlands migratiesaldo lijkt zijn functie als belangrijke leverancier van nieuwe Rotterdammers weer enigszins te hervatten. Tegelijkertijd wordt het binnenlandse saldo minder negatief, vooral vanwege meer vestiging van buiten de SRR en minder vertrek vanuit Rotterdam naar de overige regiogemeenten.
- In 2008 is er weer sprake van bevolkingsgroei vanwege: een evenwicht in het binnenlands saldo (door meer vestiging vanuit gemeenten buiten de regio en minder uitstroom naar de regiogemeenten) en meer vestiging vanuit het buitenland.

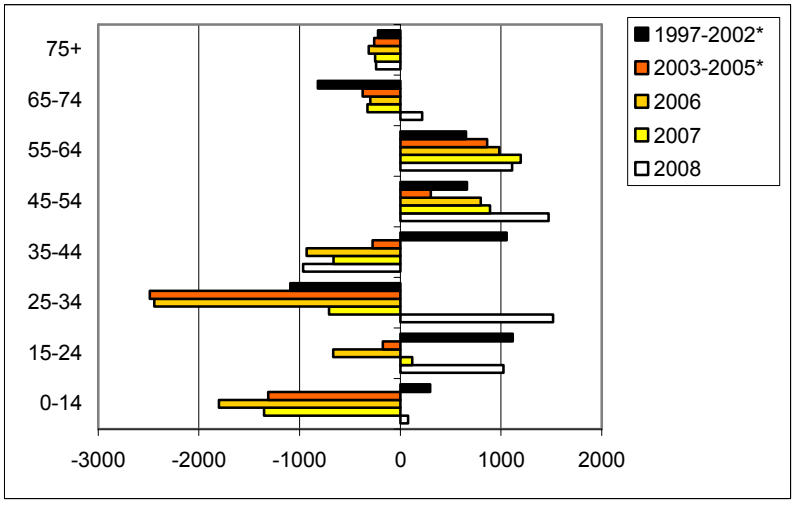
In 1997 telde Rotterdam 590 duizend inwoners. De hierboven beschreven gestage bevolkingsgroei tot en met 2002 leidde tot bijna 600 duizend inwoners op 1 januari 2003. Na de korte periode van bevolkingsdaling waren er op 1 januari 2008 583 duizend Rotterdammers. Inmiddels staat de teller op 587.161 duizend inwoners (1-1-2009). Figuur 2.2 geeft een overzicht van deze ontwikkelingen en laat zien dat er ook vóór 1997 sprake was van een golfbeweging.

Figuur 2.2 Bevolkingsontwikkeling 1986-2009 (bron: COS)

Het samenspel van componenten heeft niet alleen geleid tot bevolkingstoe- of afname, maar ook tot enkele verschuivingen in de bevolkingssamenstelling. Zo is de steeds sterkere bevolkingsafname van de periode 2003-2005 vooral terug te vinden bij de groep tot 45 jaar. Tegelijkertijd komt in deze periode een einde aan de forse groei van de aantallen Antilliaanse, Turkse en Marokkaanse allochtonen. De meer beperkte bevolkingsafname van 2006 en 2007 heeft met name geleid tot minder afname van de groep 25-34 jarigen. De toename van de groep 55-64 jarigen zette zich in versterkte mate voort. Alleen de groep senioren (65+) maakte nog steeds een licht negatieve ontwikkeling door. In 2006 daalde het aantal allochtonen nog, maar in 2007 en 2008 tekent zich weer een toename af, die voor een flink deel kan worden toegeschreven aan personen afkomstig uit EU-landen. De forse bevolkingsgoei in 2008 heeft ertoe geleid dat het leeftijdpatroon weer meer gaat lijken op de periode 1997-2002. De opvallendste uitzondering is de groep 35-44 jarigen, die in 2008 met bijna 1.000 personen is gedaald, terwijl deze in de groeiperiode van 1997-2002 jaarlijks gemiddeld met ruim 1.000 personen toenam.

Figuur 2.3 Jaarlijkse bevolkingsgroei per leeftijdklasse 1997-'02, 2003-'05, 2006 t/m 2008 (bron: COS)

* gemiddeld per jaar

3 Veronderstellingen voor de bevolkingsprognose

Het vorige hoofdstuk beschreef in grote lijnen hoe de Rotterdamse bevolking zich in het verleden heeft ontwikkeld. Daarbij werd onderscheid gemaakt naar de achterliggende componenten natuurlijke aanwas, buitenlandse migratie en binnenlandse migratie. Om te komen tot een nieuwe bevolkingsprognose zijn in het voorjaar van 2009 voor alle benodigde componenten veronderstellingen opgesteld ten aanzien van de toekomst. Naast de genoemde componenten gaat het ook om veronderstellingen over het bouwprogramma, de gemiddelde woningbezetting en de administratieve component “migratie onbekend”. Deze veronderstellingen zijn opgesteld door het COS in overleg met de ambtelijke werkgroep die de totstandkoming van de prognose heeft begeleid.

Dit hoofdstuk behandelt de veronderstellingen voor de bevolkingsprognose Rotterdam 2010-2025. Eerst wordt per component de ontwikkeling in het verleden geanalyseerd en worden veronderstellingen voor de toekomst opgesteld, die zoveel mogelijk rekening houden met de beschikbare externe bronnen. Ten behoeve van het overzicht worden de veronderstellingen daarna puntsgewijs samengevat.

3.1 De veronderstellingen per component

Geboorte en sterfte

Het jaarlijks gemiddeld aantal geboorten bedraagt sinds de eeuwwisseling bijna 7.500. Tot en met 2007 is er sprake geweest van een dalende trend. In 2008 is het aantal geboorten weer gestegen, als na-ijl effect van de hoogconjunctuur in 2007. Dit patroon is ook zichtbaar in de landelijke ontwikkeling. Evenals bij de geboorten, vertoont ook het jaarlijks aantal sterfgevallen een dalende trend. Dit kan worden verklaard doordat de groep 75-plussers, waar de meeste sterfte voorkomt, daalt in Rotterdam. Het resultaat van geboorte en sterfte, de natuurlijke aanwas, bedroeg gemiddeld 1.400 personen.

Tabel 3.1 Geboorte, sterfte en natuurlijke aanwas 1997-2008 (bron: COS)

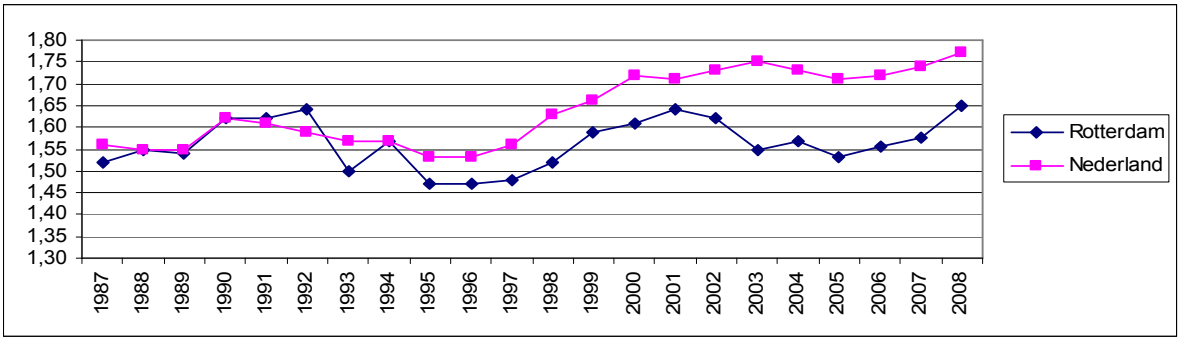
	1997	1998	1999	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008	gemiddeld laatste 3 jr	gemiddeld laatste 5 jr	gemiddeld laatste 10 jr
geboorte	7.134	7.329	7.596	7.679	7.807	7.785	7.407	7.499	7.273	7.217	7.209	7.516	7.314	7.343	7.499
sterfte	-6.565	-6.522	-6.564	-6.580	-6.393	-6.419	-6.379	-5.975	-5.813	-5.815	-5.745	-5.718	-5.759	-5.813	-6.140
natuurlijke aanwas	569	807	1.032	1.099	1.414	1.366	1.028	1.524	1.460	1.402	1.464	1.798	1.555	1.530	1.359

Veronderstelling ten aanzien van sterfte:

Het prognosemodel werkt met leeftijdspecifieke sterftekansen. Dit betekent dat vooral de doorgroei van omvangrijke generaties kan leiden tot meer sterfgevallen. Het feit dat de voorhoede van de babyboomgeneratie pas vanaf 2020 75-plus zal zijn – en vanaf dan pas de risicogroep voor sterfte begint toe te nemen – , leidt voor de gemeentelijke prognose tot de inschatting dat het aantal sterfgevallen vrijwel constant zal blijven.

Uiteraard is ook het verwachte aantal *geboorten* afhankelijk van de leeftijdopbouw van de bevolking, en dan met name de vrouwelijke bevolking. Hierbij wordt gebruik gemaakt van het totaal vruchtbaarheidscijfer of TVR. Dit kan geïnterpreteerd worden als het gemiddeld aantal kinderen dat een vrouw zou krijgen bij onveranderlijke leeftijdsspecifieke geboortecijfers.

Figuur 3.1 Totaal vruchtbaarheidscijfer 1987-2008, Rotterdam en Nederland (bron: COS, CBS)

In het begin van de jaren negentig is de TVR in Rotterdam vrijwel gelijk aan het landelijk gemiddelde. In de tweede helft van de jaren negentig verliep de Rotterdamse TVR volgens hetzelfde patroon, maar wel op een lager niveau. Hier wordt het effect zichtbaar dat in de stad minder gezinnen wonen en meer alleenstaanden en paren zonder kinderen: ondanks de positieve bijdrage van niet-westers allochtone vrouwen aan het totale vruchtbaarheidscijfer is het gemiddeld kindertal wat lager. Na 2001 begon de vruchtbaarheid in Rotterdam af te nemen en bleef tot 2005 dalen. Landelijk begon deze daling twee jaar later en bovendien was de landelijke daling minder sterk. Daarmee is het verschil tussen de Rotterdamse en de landelijke vruchtbaarheid nog wat groter geworden. In de periode 2005-2008 steeg de vruchtbaarheid weer, in Rotterdam nog wat sterker dan landelijk gemiddeld.

In de landelijke CBS-prognose wordt verwacht dat de TVR in 2009 weer zal dalen door de verslechterde economische conjunctuur. Daarna gaat het CBS uit van de veronderstelling dat de TVR weer zal oplopen naar 1,75 en zal stabiliseren op deze waarde. Daarbij speelt mee dat de vruchtbaarheidscijfers van niet-westerse vrouwen, die hoger liggen dan die van Nederlandse vrouwen, snel dalen [2].

Veronderstelling ten aanzien van de vruchtbaarheid

Voor de gemeentelijke prognose wordt, in overeenstemming met het CBS, verondersteld dat de TVR in het eerste jaar licht daalt. Daarna zal het stabiliseren rond de gemiddelde waarde van de periode 1997-2008: 1,57.

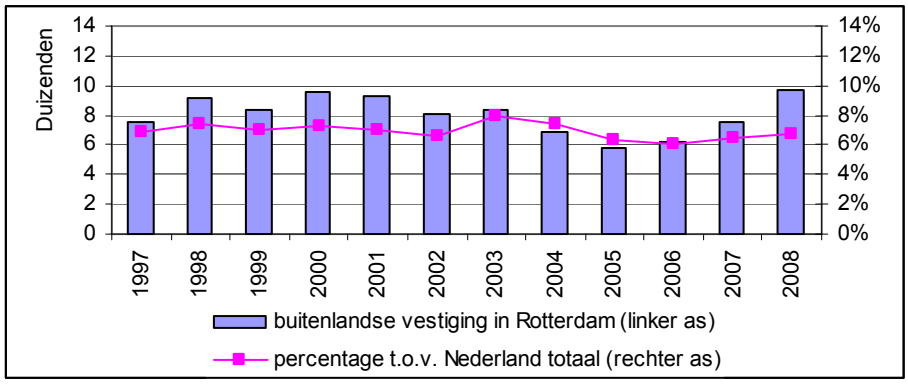
[2] C. van Duin, 2009

Buitenlandse vestiging

Voor de veronderstellingen ten aanzien van de buitenlandse migratie (zowel vestiging als vertrek) wordt gekeken naar de buitenlandse migratieveronderstellingen van het CBS. De buitenlandse migratie die het CBS voor heel Nederland verwacht, wordt vertaald naar de Rotterdamse situatie. Dit gebeurt op grond van het Rotterdamse aandeel in de totale buitenlandse migratie gedurende de laatste jaren.

Gemiddeld genomen lag in de afgelopen jaren het aandeel van Rotterdam in de landelijke buitenlandse vestiging op ongeveer 7 procent. Rondom dit gemiddelde was wel sprake van fluctuaties (Figuur 3.2).

Figuur 3.2 Buitenlandse vestiging in Rotterdam 1997-2008 (bron: COS, CBS)

Zo was in 2003 sprake van een forse toename van het Rotterdamse aandeel. Oorzaak hiervan is dat de buitenlandse vestiging landelijk was afgenomen maar in Rotterdam nog niet. In Rotterdam ving deze afname pas aan in 2005. Doordat in hetzelfde jaar de daling van de landelijke instroom uit het buitenland aanzienlijk kleiner was, nam het aandeel van Rotterdam in de landelijk buitenlandse vestiging weer af; van 7,4 procent in 2004 naar 6,3 procent in 2005.
Ondanks het feit dat sinds 2007 de buitenlandse vestiging in Rotterdam weer aantrekt, is het aandeel in de landelijke buitenlandse vestiging nauwelijks gestegen. Op landelijk niveau is de vestiging vanuit het buitenland namelijk nog sterker toegenomen dan in Rotterdam.

Niet alleen de totale buitenlandse vestiging vertoont fluctuaties, ook de etnische samenstelling ervan is op een aantal onderdelen veranderd (Tabel 3.2). Zo is de vestiging vanuit de overige 26 EU-landen in de laatste jaren fors toegenomen. Het betreft met name (arbeids-) migranten uit Midden en Oost Europa. Tegelijkertijd is de instroom van een aantal traditionele migrantengroepen (Surinamers, Turken, Marokkanen) gedaald. De totale instroom van niet-westerse migranten is in de periode 2003-2006 fors gedaald. De in 2008 weer toegenomen vestiging heeft betrekking op zowel westerse als niet-westerse migranten.

Tabel 3.2 Buitenlandse vestiging in Rotterdam per bevolkingsgroep, 1997-2008 (bron: COS)

	1997	1998	1999	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008	gemiddeld laatste 3 jr	gemiddeld laatste 5 jr	gemiddeld laatste 10 jr
Nederlands	656	635	649	612	644	733	487	444	431	489	560	654	568	516	570
26 EU-landen	1.237	1.412	1.410	1.550	1.509	1.394	1.430	1.671	1.415	1.691	2.608	3.414	2.571	2.160	1.809
Overig westers	673	802	769	991	923	882	841	733	670	646	750	905	767	741	811
Totaal westers	2.566	2.849	2.828	3.153	3.076	3.009	2.758	2.848	2.516	2.826	3.918	4.973	3.906	3.416	3.191
Surinaams	671	906	607	696	746	534	609	564	490	357	382	446	395	448	543
Antilliaans	857	1.524	1.755	2.070	1.530	1.038	837	601	424	481	633	802	639	588	1.017
Kaapverdiaans	307	292	178	144	218	210	233	207	170	144	165	232	180	184	190
Turks	791	769	646	684	690	625	1.173	564	352	406	434	485	442	448	606
Marokkaans	747	863	577	577	715	532	670	481	350	297	258	329	295	343	479
Overig niet-westers	1.579	1.905	1.748	2.269	2.282	2.080	2.032	1.665	1.519	1.669	1.780	2.368	1.939	1.800	1.941
Totaal niet-westers	4.952	6.259	5.511	6.440	6.181	5.019	5.554	4.082	3.305	3.354	3.652	4.662	3.889	3.811	4.776
Totale vestiging	7.518	9.108	8.339	9.593	9.257	8.028	8.312	6.930	5.821	6.180	7.570	9.635	7.795	7.227	7.967

Omdat de meeste bovengenoemde ontwikkelingen zich ook voordeden op landelijk niveau, vertonen de onderstaande aandelen ten opzichte van landelijk een stabieler patroon dan de absolute aantallen. Deze relatieve tabel laat zien dat Rotterdam verhoudingsgewijs nog steeds veel niet-westerse immigranten huisvest.

Tabel 3.3 Aandelen buitenlandse vestiging ten opzichte van landelijk (bron: COS, CBS)

	1997	1998	1999	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008	gemiddeld laatste 3 jr	gemiddeld laatste 5 jr	gemiddeld laatste 10 jr
Nederlands	3,4%	2,9%	3,1%	3,1%	3,4%	4,1%	2,9%	2,7%	2,5%	2,5%	2,7%	3,0%	2,7%	2,7%	3,0%
26 EU-landen	6,1%	6,7%	6,5%	6,9%	6,8%	6,8%	7,6%	9,2%	5,3%	5,4%	6,0%	6,2%	5,9%	6,4%	6,7%
Overig westers	4,2%	4,4%	3,7%	3,8%	3,7%	4,1%	4,6%	3,6%	5,4%	4,7%	5,7%	6,1%	5,5%	5,1%	4,5%
Totaal westers	4,6%	4,6%	4,5%	4,6%	4,6%	5,0%	5,1%	5,2%	4,5%	4,4%	5,1%	5,5%	5,0%	4,9%	4,8%
Surinaams	17,7%	18,2%	17,0%	17,6%	19,1%	14,4%	16,5%	18,1%	19,8%	16,4%	16,0%	16,4%	16,3%	17,4%	17,1%
Antilliaans	17,0%	18,9%	19,1%	19,6%	17,8%	16,7%	18,9%	18,4%	15,9%	16,0%	17,7%	18,6%	17,4%	17,3%	17,9%
Kaapverdiaans	81,4%	78,3%	71,2%	65,2%	76,2%	74,5%	72,1%	79,3%	75,2%	70,9%	73,7%	74,8%	73,1%	74,8%	73,3%
Turks	11,8%	12,9%	12,2%	11,8%	10,7%	9,5%	16,6%	11,6%	9,5%	11,3%	12,6%	10,4%	11,4%	11,1%	11,6%
Marokkaans	14,5%	14,8%	11,6%	12,1%	12,8%	9,7%	12,8%	12,1%	13,2%	11,9%	11,5%	12,1%	11,8%	12,2%	12,0%
Overig niet-westers	4,8%	5,3%	5,3%	5,7%	5,4%	5,3%	6,8%	7,1%	6,3%	6,6%	6,4%	6,4%	6,5%	6,6%	6,1%
Totaal niet-westers	9,2%	10,2%	9,8%	9,9%	9,2%	8,2%	11,0%	10,5%	9,2%	9,1%	9,2%	9,1%	9,1%	9,4%	9,5%
Totale vestiging	6,8%	7,4%	7,0%	7,2%	6,9%	6,6%	8,0%	7,4%	6,3%	6,1%	6,5%	6,8%	6,4%	6,6%	6,9%

Volgens het CBS zal de sinds kort toegenomen vestiging snel omslaan en in de eerst komende jaren weer afnemen, vanwege de economische neergang [3]. De verwachte daling heeft vooral betrekking op de arbeidsmigratie uit de westerse landen en Azië. Toch verwacht het CBS dat de immigratie op langere termijn structureel hoger zal blijven dan in het recente verleden, en ook hoger dan in de vorige CBS-prognose was verwacht. Twee belangrijke aannamen daarbij zijn dat 1) de Nederlandse arbeidsmarkt voor immigranten uit Bulgarije en Roemenië binnen enkele jaren zal worden vrijgegeven en 2) de arbeidsmigratie uit Azië weer aantrekt.

Veronderstellingen ten aanzien van de buitenlandse vestiging

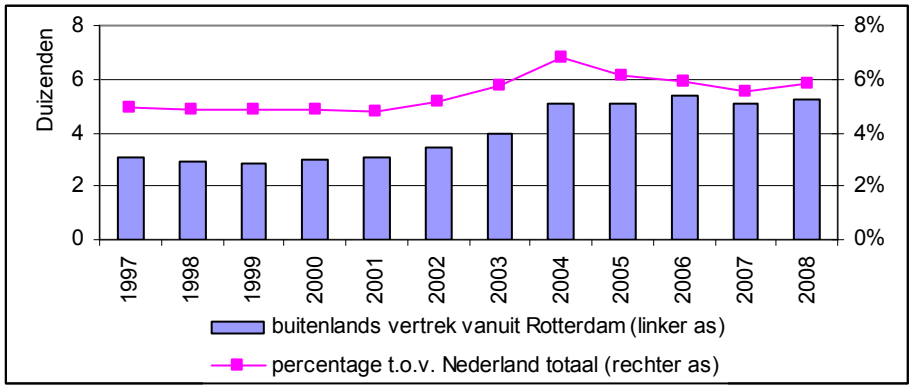
In de gemeentelijke prognose wordt verondersteld dat het aandeel van Rotterdam ten opzichte van de landelijke buitenlandse vestiging in de eerstkomende jaren licht afneemt en daarna stabiliseert op 6,5%. Voor de samenstelling van buitenlandse vestiging naar etnische groepen wordt rekening gehouden met de in het recente verleden gerealiseerde aandelen ten opzichte van de landelijke vestiging.

[3] H.Nicolaas, 2009 (1)

Buitenlands vertrek

Het vertrek naar het buitenland is de laatste jaren toegenomen, zowel in Rotterdam als op landelijk niveau. In Rotterdam was de toename echter groter, waardoor het Rotterdamse aandeel groeide van 6 procent in 2003 naar 7 procent in 2004 (zie Figuur 3.3). In 2005 is het Rotterdamse aandeel weer gedaald naar ongeveer zes procent, aan dit niveau is in de laatste drie jaren weinig veranderd.

Figuur 3.3 Buitenlands vertrek in Rotterdam 1997-2008 (bron: COS, CBS)

De relatief sterke toename van het vertrek in 2003 en 2004 vond plaats onder vrijwel alle groepen, maar vooral onder de Antillianen en de personen uit de overige niet-westerse landen. In de vier daaropvolgende jaren is het vertrek van de Antillianen weer afgenomen. Het aantal Nederlanders dat vertrekt ligt de laatste jaren hoger dan voorheen: gemiddeld ruim 1.000 personen per jaar.

Tabel 3.4 Buitenlands vertrek vanuit Rotterdam per bevolkingsgroep (bron: COS)

	1997	1998	1999	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008	gemiddeld laatste 3 jr	gemiddeld laatste 5 jr	gemiddeld laatste 10 jr
Nederlands	859	767	773	806	828	745	778	857	998	1.018	992	1.095	1.035	992	889
26 EU-landen	477	489	514	473	523	581	566	688	756	741	809	986	845	796	664
Overig westers	283	347	356	354	314	363	429	519	472	482	456	498	479	485	424
Totaal westers	1.619	1.603	1.643	1.633	1.665	1.689	1.773	2.064	2.226	2.241	2.257	2.579	2.359	2.273	1.977
Surinaams	261	230	177	151	133	223	233	256	302	303	262	269	278	278	231
Antilliaans	367	304	392	350	378	588	855	938	920	747	591	565	634	752	632
Kaapverdiaans	83	76	54	55	42	55	42	63	69	98	64	75	79	74	62
Turks	237	223	142	183	135	131	221	562	348	389	389	359	379	409	286
Marokkaans	137	107	76	97	90	102	123	175	237	386	394	330	370	304	201
Overig niet-westers	384	376	390	506	589	638	729	1.058	983	1.197	1.125	1.050	1.124	1.083	827
Totaal niet-westers	1.469	1.316	1.231	1.342	1.367	1.737	2.203	3.052	2.859	3.120	2.825	2.648	2.864	2.901	2.238
Totaal vertrek	3.088	2.919	2.874	2.975	3.032	3.426	3.976	5.116	5.085	5.361	5.082	5.227	5.223	5.174	4.215

Evenals bij de buitenlandse vestiging is het patroon van de aandelen stabieler dan dat van de aantallen. Een andere overeenkomst is dat vanuit Rotterdam relatief veel niet-westerse allochtonen vertrekken en relatief weinig westerse allochtonen (ten opzichte van het totale landelijke vertrek).

Tabel 3.5 Aandelen buitenlands vertrek ten opzichte van landelijk (bron: COS, CBS)

	1997	1998	1999	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008	gemiddeld laatste 3 jr	gemiddeld laatste 5 jr	gemiddeld laatste 10 jr
Nederlands	3,2%	2,9%	3,1%	3,1%	3,0%	2,6%	2,8%	3,0%	2,9%	2,8%	2,8%	3,2%	2,9%	2,9%	2,9%
26 EU-landen	3,8%	3,9%	4,1%	3,6%	4,2%	4,5%	4,3%	5,1%	4,9%	4,4%	4,5%	5,0%	4,6%	4,8%	4,5%
Overig westers	3,3%	4,2%	4,1%	4,0%	3,6%	3,8%	4,6%	5,2%	5,3%	5,1%	4,8%	5,5%	5,1%	5,2%	4,6%
Totaal westers	3,4%	3,4%	3,6%	3,4%	3,4%	3,3%	3,5%	4,0%	3,8%	3,5%	3,6%	4,1%	3,7%	3,8%	3,6%
Surinaams	14,9%	15,5%	15,1%	14,4%	12,2%	16,9%	17,8%	17,2%	16,8%	15,4%	13,8%	14,8%	14,7%	15,6%	15,4%
Antilliaans	14,7%	13,6%	17,3%	16,7%	14,6%	18,1%	19,8%	19,4%	19,7%	19,0%	17,3%	18,2%	18,2%	18,7%	18,0%
Kaapverdiaans	85,6%	79,2%	73,0%	80,9%	79,2%	80,9%	61,8%	75,0%	82,1%	79,0%	76,2%	63,6%	72,9%	75,2%	75,2%
Turks	11,5%	13,5%	9,6%	13,3%	11,1%	11,0%	15,2%	23,9%	14,4%	13,1%	12,2%	11,6%	12,3%	15,0%	13,5%
Marokkaans	10,3%	10,5%	7,9%	10,5%	9,4%	10,8%	11,4%	12,8%	11,8%	14,7%	13,9%	13,0%	13,9%	13,3%	11,6%
Overig niet-westers	5,8%	5,5%	5,5%	6,7%	6,4%	7,3%	6,9%	8,2%	7,1%	7,4%	6,8%	6,8%	7,0%	7,2%	6,9%
Totaal niet-westers	10,2%	9,9%	9,4%	10,2%	9,1%	11,2%	11,7%	13,2%	11,5%	11,2%	10,1%	10,1%	10,5%	11,2%	10,8%
Totaal vertrek	5,0%	4,8%	4,9%	4,9%	4,8%	5,1%	5,8%	6,8%	6,1%	5,9%	5,6%	5,9%	5,8%	6,0%	5,6%

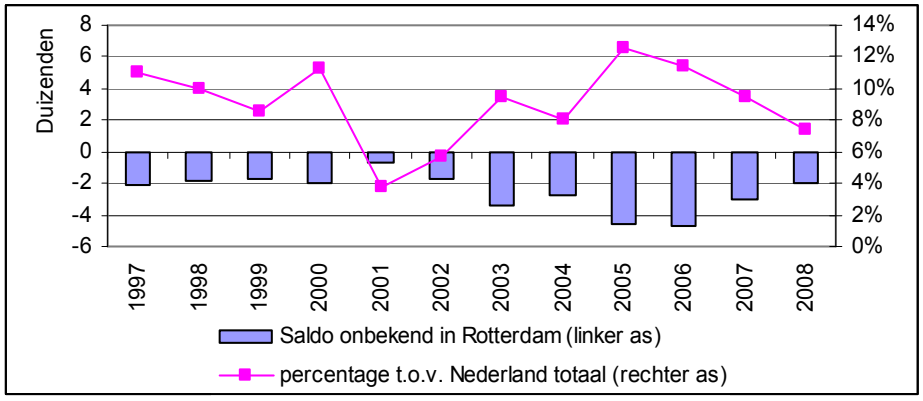
Veronderstellingen ten aanzien van buitenlands vertrek

In de gemeentelijke prognose wordt verondersteld dat het aandeel van Rotterdam ten opzichte van het landelijke buitenlandse vertrek stabiliseert op (vrijwel) het langjarig gemiddelde van 5,5% [4]. Dit is gelijk aan het gemiddelde van de periode 1997-2008, maar lager dan de jaren 2004 en 2005. Voor de samenstelling van het buitenlandse vertrek naar etnische groepen wordt rekening gehouden met de in het recente verleden gerealiseerde aandelen ten opzichte van het landelijke vertrek.

Migratie onbekend

Wanneer personen een verhuizing niet melden bij Publiekszaken, maar deze migratie (later) wel wordt geconstateerd, worden deze personen uitgeschreven uit de Gemeentelijke Basis Administratie met een ‘vertrek met onbekende bestemming’. Een persoon die op die manier is vertrokken, kan in beginsel alleen met een ‘vestiging met onbekende herkomst’ weer worden ingeschreven in de Gemeentelijke Basis Administratie. Dit zijn de twee oorzaken voor ‘migratie onbekend’. De omvang van deze vorm van migratie is door Publiekszaken te beïnvloeden door meer en beter te controleren. Het saldo van deze migratie wordt doorgaans aangeduid als “saldo onbekend”. Dit saldo is voor Rotterdam negatief, maar de omvang varieert sterk per jaar.

Figuur 3.4 Saldo onbekend in Rotterdam 1997-2008 (bron: COS, CBS)

[4] Het berekenen van het Rotterdamse aandeel in het buitenlandse vertrek voor de geprognosticeerde periode en dit vergelijken met het verleden is bijzonder moeilijk. Het CBS prognosticeert het landelijke vertrek immers alleen inclusief het saldo van administratieve correcties (het vertrek onbekend).

Sinds 2001 nam het saldo onbekend toe en bereikte in 2006 een record aantal van -4.700 personen. De verklaring voor dit sterk negatieve saldo zijn de strengere controles van Publiekszaken. Daarnaast is in 2005 de Gemeentelijke Basis Administratie naast bestanden van de Belastingdienst, SoZaWe, JOS en dS+V gelegd. Dit heeft eenmalig voor een extra aantal vertrekkers onbekend gezorgd. In 2007 en 2008 is het saldo onbekend weer gedaald. De omvang van deze groep vertrekkers is echter nog steeds aanzienlijk hoger dan het lange termijn gemiddelde voor de stad.

De toename van het negatieve saldo onbekend in de periode 2001-2006 vond vooral plaats bij twee groepen, te weten personen afkomstig uit overig niet-westerse landen en personen uit de overige EU-landen (Tabel 3.6) . In 2008 is het saldo voor de overige EU-landen nog steeds fors negatief. Het onbekende vertrek van de niet-westerse allochtonen is echter weer gezakt tot onder het niveau van vóór de periode 2001-2006.

Tabel 3.6 Saldo onbekend in Rotterdam per bevolkingsgroep, 1997-2008 (bron: COS)

	1997	1998	1999	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008	gemiddeld laatste 3 jr	gemiddeld laatste 5 jr	gemiddeld laatste 10 jr
Nederlands	-128	-75	-180	-323	21	-157	-452	-282	-692	-433	-398	-79	-303	-377	-298
26 EU-landen	-495	-440	-438	-380	-291	-326	-651	-757	-744	-999	-677	-723	-800	-780	-599
Overig westers	-255	-237	-126	-227	-105	-167	-371	-274	-421	-534	-243	-210	-329	-336	-268
Totaal westers	-878	-752	-744	-930	-375	-650	-1.474	-1.313	-1.857	-1.966	-1.318	-1.012	-1.432	-1.493	-1.164
Surinaams	-145	-135	-95	-157	49	-88	-279	-157	-335	-306	-245	-113	-221	-231	-173
Antilliaans	-198	-95	-182	-152	-34	-124	-222	-237	-379	-235	-107	-93	-145	-210	-177
Kaapverdiaans	-87	-73	-82	-68	-29	-75	-115	-38	-117	-134	-105	-71	-103	-93	-83
Turks	-201	-165	-87	-80	-41	-106	-187	-124	-299	-232	-191	-150	-191	-199	-150
Marokkaans	-119	-141	-109	-111	-1	-81	-185	-128	-236	-192	-206	-115	-171	-175	-136
Overig niet-westers	-542	-517	-404	-518	-295	-602	-950	-815	-1.358	-1.656	-797	-441	-965	-1.013	-784
Totaal niet-westers	-1.292	-1.126	-959	-1.086	-351	-1.076	-1.938	-1.499	-2.724	-2.755	-1.651	-983	-1.796	-1.922	-1.502
Totaal saldo	-2.170	-1.878	-1.703	-2.016	-726	-1.726	-3.412	-2.812	-4.581	-4.721	-2.969	-1.995	-3.228	-3.416	-2.666

Veronderstellingen ten aanzien van migratie onbekend

In de gemeentelijke prognose wordt het saldo onbekend geschat op basis van analyse van Rotterdamse cijfers en niet gerelateerd aan de totale omvang in Nederland. De reden daarvoor is dat dit saldo in Rotterdam slechts beperkt wordt beïnvloed door landelijke trends, maar meer door acties van de gemeente Rotterdam.
Verondersteld wordt dat het aantal personen dat per saldo uit Rotterdam verdwijnt door 'migratie onbekend" jaarlijks 2.000 zal bedragen. Dit aantal sluit aan bij het meest recente realisatiejaar en ook bij de periode vóór 2001. Voor de samenstelling van het buitenlandse vertrek naar etnische groepen wordt rekening gehouden met de in het verleden gerealiseerde aantallen én met de landelijke CBS prognose van de buitenlandse vestiging. De CBS-verwachting van een aantrekkende immigratie uit Midden- en Oost-Europa, alsmede de arbeidsmigratie uit Azië, zal op termijn ook voor Rotterdam leiden tot wat meer vertrek onbekend van deze groepen, dan in de laatste jaren het geval is geweest.

Woningvoorraad

In de bevolkingsprognose wordt de toekomstige ontwikkeling van de Rotterdamse woningvoorraad bepaald door het gemeentelijk bouwprogramma. Zoals bij de inleiding van dit rapport werd aangegeven, heeft dS+V twee bouwprogramma's opgesteld: een programma dat gebaseerd is op de Stadsvisie en daarnaast een programma dat vanwege de huidige economische tegenwind rekening houdt met een aanvankelijke vertraging van de bouwproductie. Beide programma's worden hieronder beschreven.

1. Stadsvisie-bouwprogramma

De Stadsvisie Rotterdam van november 2009 vormt uiteraard het vertrekpunt voor dit bouwprogramma. De ambitie van de Stadsvisie is, om tussen 2010 en 2020 jaarlijks gemiddeld te starten met de bouw van 4.000 nieuwe woningen en tegelijkertijd 2.000 bestaande woningen te slopen. Voor wat betreft de nieuwbouw is verder zoveel mogelijk overeenstemming gezocht met de werkzaamheden van de werkgroep MVWP (Meerjaren Voortschrijdend Woningbouwprogramma), die vanuit de directies dS+V en OBR de randvoorwaarden in beeld brengt waaronder dit forse nieuwbouwprogramma kan worden uitgevoerd.

In het voorjaar van 2009 heeft de veronderstelde woningvoorraadontwikkeling haar vorm gekregen via een interactief proces met dS+V (door middel van diverse notities en een plenaire bijeenkomst). De bij dS+V geïnventariseerde plannen zijn gebruikt en bewerkt, zodat het bouwprogramma per jaar ongeveer uitkomt op de aantallen uit de Stadsvisie. Daarbij moest onder andere de vertaalslag gemaakt worden van "start bouwjaar" naar het moment van oplevering. Voor de bevolkingsprognose is namelijk het moment van oplevering van belang, omdat er vanaf dat moment bevolking in de nieuwbouw kan worden gehuisvest.
Het interactieve proces met dS+V resulteerde in een programma van nieuwbouw en sloop voor de gehele stad en per deelgemeente. Tabel 3.7 geeft het bouwprogramma op het niveau van de gehele stad. De opbouw per deelgemeente is opgenomen in bijlage 2.

Tabel 3.7 Woningvoorraadontwikkeling 2009-'25 via Stadsvisie-bouwprogramma (bron: dS+V, voorjaar 2009)

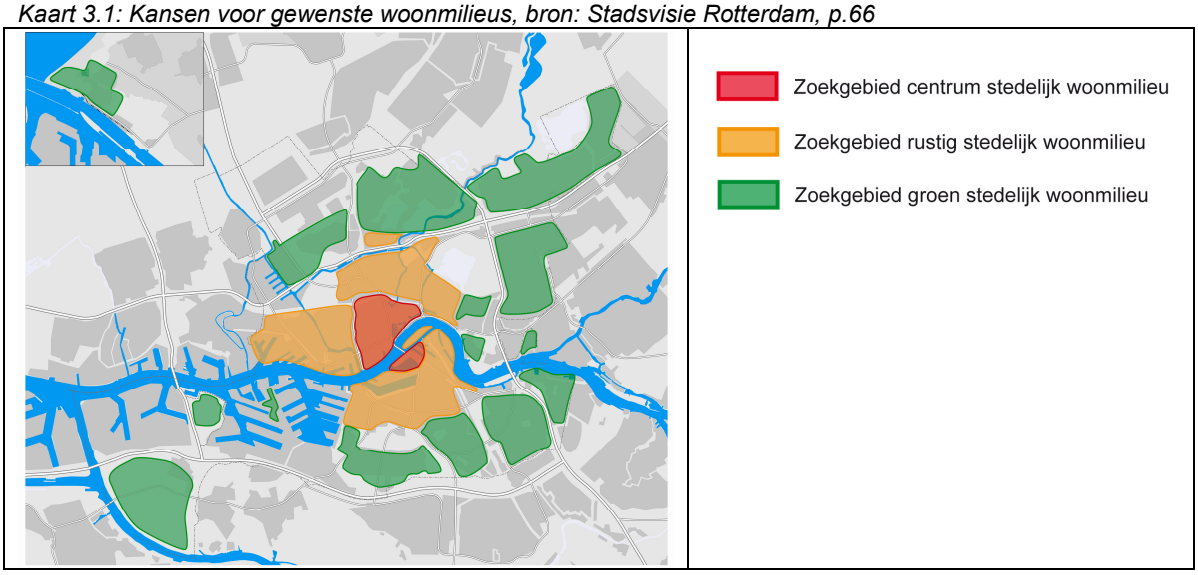
	stand	nieuwbouw (opleveringen)				nieuwb.	sloop	uitbreiding	stand
	2009	2009	2010-'14	2015-'19	2020-'24	2009-'24	2009-'25	2009-'25	2025
Stadsvisie-bouwprogramma	289.337	3.032	19.266	19.502	20.005	61.805	31.694	30.111	319.448

Volgens dit bouwprogramma worden in de periode 2009-2024 bijna 62 duizend nieuwe woningen opgeleverd en bijna 32 duizend woningen uit de kwetsbare voorraad gesloopt, waardoor de woningvoorraad uitbreidt met 30 duizend woningen. Voor de periode 2020-2024 geldt, dat de totale nieuwbouw en sloop gebaseerd zijn op een trendmatige voortzetting van de periode 2010-2019. In tegenstelling tot de periode 2010-2019 zijn de laatste vijf prognosejaren dus niet gebaseerd op beleid(safspraken).

Dit bouwprogramma betekent een forse verhoging ten opzichte van de afgelopen jaren, zowel wat betreft nieuwbouw als wat betreft sloop. Aanleiding voor deze verhoging is de noodzaak om zowel draagkrachtige en hoogopgeleide bevolkingsgroepen aan de stad te binden als ook de kwaliteit van wonen voor alle Rotterdammers te verbeteren. De inzet is om met de ontwikkeling van aantrekkelijke woonmilieus en de aanpak van zwakke milieus de negatieve selectieve migratie te bestrijden.

De (verder) te versterken woonmilieus zijn: Centrum stedelijk, Rustig stedelijk en Groen stedelijk. In de Stadsvisie zijn zogenaamde zoekgebieden aangewezen voor de ontwikkeling van deze woonmilieus. Onderstaande kaart laat zien dat het voor een deel gaat om transformatie van bestaande woonmilieus, bijvoorbeeld in de deelgemeente IJsselmonde, dat voor het grootste deel is aangewezen als groenstedelijk zoekgebied.

Kaart 3.1: Kansen voor gewenste woonmilieus, bron: Stadsvisie Rotterdam, p.66

In de uitwerking van de randvoorwaarden voor het verhoogde bouwprogramma, heeft de werkgroep MVWP een indicatief vraaggericht bouwprogramma opgesteld. Hierin is het totaal van 40 duizend te starten nieuwbouwwoningen verdeeld over de gewenste woonmilieus en daarbinnen naar eigendomsvorm (huur/koop) en woningtype (grondgebonden/gestapeld).

Tabel 3.8 Indicatief vraaggericht nieuwbouwprogramma 2010-2020 (start bouw), bron: eindrapport MVWP

Woonmilieu	totaal	huur	koop	grondgeb.	gestapeld
centrumstedelijk	8.000	4.000	4.000	0	8.000
rustig stedelijk	18.500	9.500	9.000	8.500	10.000
groenstedelijk	13.500	4.500	9.000	8.500	5.000
totaal	40.000	18.000	22.000	17.000	23.000
aandeel van totaal		45%	55%	43%	58%

2. Bouwvertraging-programma

In het Bouwvertraging-programma zijn de jaarlijkse aantallen nieuwbouw-opleveringen en sloop van het Stadsvisie-bouwprogramma aangepast. De aanpassing komt neer op neer op het volgende:

- Nieuwbouw: Omdat een deel van de nieuwbouwprojecten al enige tijd in de “pijplijn” zit, is het aantal nieuwbouwopleveringen voor de eerste twee prognosejaren 2009 en 2010 teruggebracht, maar niet verder dan 75 procent van het Stadsvisie-bouwprogramma. In 2011 wordt het dieptepunt bereikt met 50 procent van het Stadsvisie-bouwprogramma. Daarna loopt het percentage weer op, aanvankelijk snel maar vanaf 2014 wat langzamer, zodat het aantal opleveringen vanaf 2019 op het maximale niveau van 4.000 woningen zit.
  De argumentatie voor het wat langzamere herstel vanaf 2014 is, dat in 2014 de productie weer terug is op het niveau dat de markt in het verleden maximaal kon opnemen (3.000 opleveringen). Verdere verhoging van de productie moet meer geleidelijk verlopen omdat deze volledig

afhankelijk is van het aanboren van nieuwe markten (lees: het volledig benutten van de vraag naar de gewilde woonmilieus, zie beschrijving Stadsvisie-bouwprogramma).

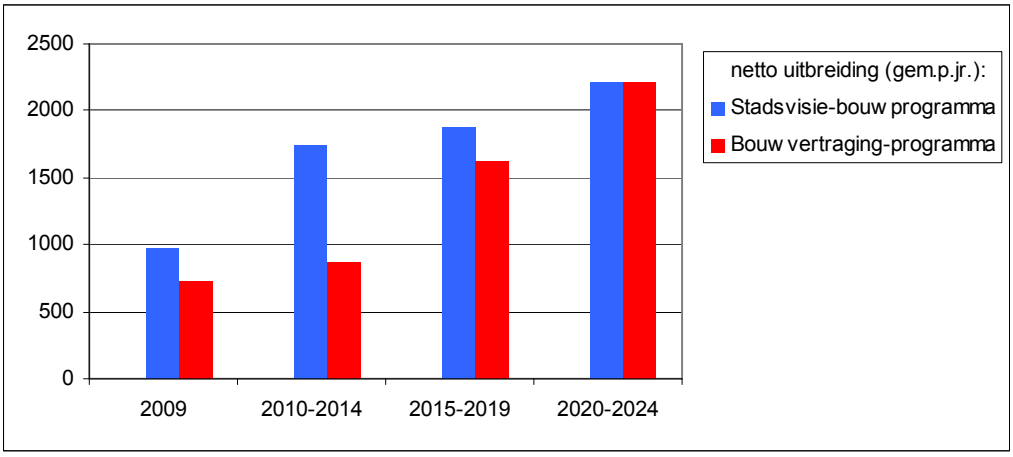
- Sloop: De sloopactiviteit daalt aanvankelijk sneller dan de nieuwbouw-opleveringen en bereikt in 2010 en 2011 het dieptepunt (eveneens 50% van het Stadsvisie-bouwprogramma). Omdat bij binnenstedelijke nieuwbouw de sloop altijd minimaal twee jaar voor de opleveringen uit gaat, verloopt het herstel van de sloopactiviteit aanzienlijk sneller dan de nieuwbouw-opleveringen: vanaf 2013 liggen de sloopaantallen weer op het maximale niveau van 2.000 woningen.

Het resultaat van deze aanpassing is weergegeven in Tabel 3.9 en Figuur 3.5.

Tabel 3.9 Programma Bouwvertraging en verschil met het Stadsvisie-bouwprogramma (bron: dS+V)

	stand 2009	nieuwbouw (opleveringen) 2009	2010-'14	2015-'19	2020-'24	nieuwb. 2009-'24	sloop 2009-'25	uitbreiding 2009-'25	stand 2025
programma Bouwvertraging	289.337	2.276	12.229	18.288	20.005	52.798	28.553	24.245	313.582
Stadsvisie-bouwprogramma	289.337	3.032	19.266	19.502	20.005	61.805	31.694	30.111	319.448
verschil Bouwvertr.- Stadsvisie	0	-756	-7.037	-1.214	0	-9.007	-3.141	-5.866	-5.866

Figuur 3.5 Netto uitbreiding woningvoorraad 2009-2024, Stadsvisie-bouwprogramma en programma Bouwvertraging (bron: dS+V)

In het Bouwvertraging-programma worden bijna 53 duizend woningen nieuw opgeleverd en ruim 28 duizend bestaande woningen gesloopt. Dat zijn respectievelijk 9 en 3 duizend woningen minder dan waar het Stadsvisie-bouwprogramma vanuit gaat. Als gevolg hiervan groeit de Rotterdamse woningvoorraad met 24 duizend woningen, dat zijn bijna 6 duizend woningen minder dan in het Stadsvisie-bouwprogramma het geval is.

Het Bouwvertraging-programma is evenals het Stadsvisie-bouwprogramma uitgewerkt naar de onderliggende deelgemeenten. Bijlage 2 geeft het resultaat van deze uitwerking.

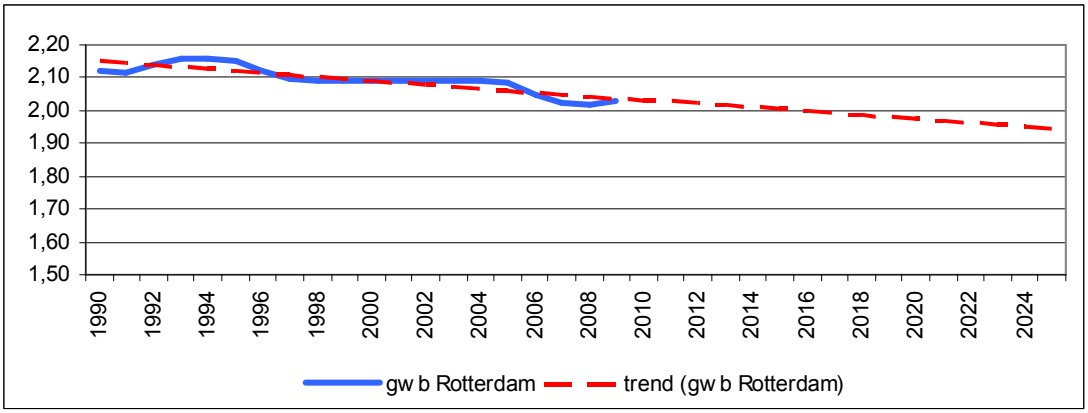
Veronderstellingen ten aanzien van de woningvoorraad-ontwikkeling

Ten behoeve van de gemeentelijke bevolkingsprognose worden in eerste instantie twee bouwprogramma's doorgerekend: het Stadsvisie-bouwprogramma en het Bouwvertraging-programma.
In het Stadsvisie-bouwprogramma worden in de periode 2009-2024 bijna 62 duizend woningen gebouwd en bijna 32 duizend woningen aan de woningvoorraad onttrokken. De woningvoorraad zou daardoor met zo'n 30 duizend woningen toenemen. Voor de periode 2020-2024 is aangenomen dat het forse bouwprogramma van de voorgaande tien prognosejaren vrijwel trendmatig wordt voortgezet. Dit bouwprogramma leidt tot een aanzienlijke kwaliteitsslag van de Rotterdamse woningvoorraad, waarmee de negatieve selectieve migratie kan worden bestreden.
In het Bouwvertraging-programma wordt vanwege de huidige economische tegenwind in de eerste prognosejaren rekening gehouden met minder bouw- en sloopactiviteit dan in het Stadsvisie-bouwprogramma. In de gehele periode 2009-2024 worden bijna 53 duizend woningen nieuw opgeleverd en ruim 28 duizend bestaande woningen gesloopt. Dat zijn respectievelijk 9 en 3 duizend woningen minder dan waar het Stadsvisie-bouwprogramma vanuit gaat. Als gevolg hiervan groeit de Rotterdamse woningvoorraad met 24 duizend woningen, dat zijn bijna 6 duizend woningen minder dan in het Stadsvisie-bouwprogramma het geval is.

Gemiddelde woningbezetting

Als gevolg van een aantal processen is al geruime tijd sprake van een daling van de gemiddelde woningbezetting. De algemene maatschappelijke en demografische trends van individualisering en vergrijzing leiden ertoe dat het gemiddeld aantal personen per huishouden daalt. Dit wordt ook wel aangeduid met de term huishoudenverdunning. Deze huishoudenverdunning is op haar beurt de belangrijkste factor voor een daling van de gemiddelde woningbezetting. Figuur 3.6 geeft de ontwikkeling van de gemiddelde woningbezetting sinds 1990, en ook de trendlijn die daarvan afgeleid kan worden.

Figuur 3.6 Trendmatige ontwikkeling van de gemiddelde woningbezetting t/m 2025 (bron: COS/CBS)

In 1990 telde Rotterdam gemiddeld 2,12 personen per woning, in 2009 is dit aantal gedaald naar 2,03. Als deze trend zich doorzet, dan zal in het horizonjaar 2025 dit verhoudingsgetal uitkomen op 1,94. De afname tussen 2009 en 2025 zou dan 0,09 bedragen. Het is belangrijk om vast te stellen of de hierboven beschreven trend een goede veronderstelling is voor de nieuwe bevolkingsprognose. Hierbij is gekozen voor een externe validatie op basis van andere prognose-uitkomsten voor Rotterdam.

Het gaat dan om 1) de provinciale prognose van de provincie Zuid-Holland (Adcom7), 2) de regionale prognose van het PlanBureau voor de Leefomgeving en het CBS (Pearl) en 3) de regionale prognose van het ministerie van VROM (Primos). Met name in de prognosemodellen van PBL/CBS en VROM ligt een sterk accent op het modelleren van huishoudenveranderingen achter de bevolkingsontwikkeling.

Een vergelijking van de verschillende gwb-ontwikkelingen leert, dat de hierboven berekende trendmatige ontwikkeling (afname met 0,09 naar 1,94 in 2025) inderdaad aangehouden kan worden als veronderstelling voor de nieuwe gemeentelijke bevolkingsprognose. De provincie Zuid-Holland houdt namelijk in haar actuele prognose (versie 2007) rekening met een daling van -0,10 en het PBL/CBS verwacht een daling met -0,11 (versie 2008). Voor de VROM-prognose geldt dat de gwb-ontwikkeling van Rotterdam in de afgelopen twee versies (2005 en 2007)nogal verschilde. Gemiddeld genomen gaat het echter eveneens om een gwb-ontwikkeling van -0,10.

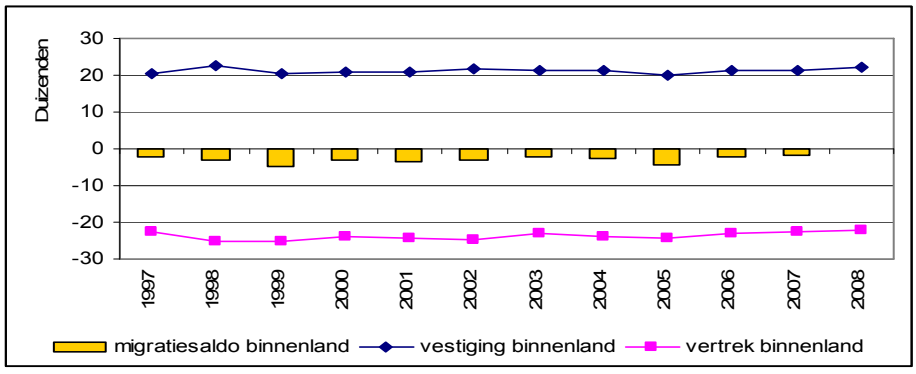
Veronderstellingen ten aanzien van de gemiddelde woningbezetting

In de gemeentelijke prognose daalt de waarde van de gemiddelde woningbezetting met 0,09 en zal daarmee in 2025 uitkomen op 1,94 personen per woning. Deze daling is een trendmatige voortzetting van het verleden, en is vrijwel in overeenstemming met de verwachtingen van andere actuele prognoses voor Rotterdam, afkomstig van VROM (2005/2007), PBL/CBS (2008) en de provincie Zuid-Holland (2007).

Binnenlandse migratie

Tot drie jaar geleden vertrokken er gemiddeld ruim drieduizend Rotterdammers méér naar andere Nederlandse gemeenten dan dat er personen vanuit andere gemeenten naar Rotterdam verhuisden. Anders gezegd, er was een structurele uitstroom van gemiddeld drieduizend personen. In de laatste drie jaren is dit negatieve binnenlandse saldo echter fors afgenomen: in 2008 is er vrijwel sprake van evenwicht. De achterliggende oorzaken hiervan zijn het gedaalde vertrekoverschot met de Stadsregio en het verder toegenomen vestigingsoverschot met de rest van Nederland.

Figuur 3.7 Binnenlandse vestiging, vertrek en migratiesaldo, 1997-2008 (bron: COS)

Opvallend is, dat het binnenlands saldo van niet-westerse allochtonen in 2002 negatief werd en tot en met 2005 steeds sterker negatief werd. Dit werd vooral veroorzaakt doordat de vestiging vanuit gemeenten buiten de Stadsregio fors inzakte. Na 2005 is de vestiging als geheel (vanuit de Stadsregio en vanuit de rest van Nederland) weer toegenomen en tegelijkertijd is het vertrek als geheel afgenomen, met als gevolg dat in 2008 het binnenlands saldo voor niet-westerse allochtonen weer licht positief is geworden.

Tabel 3.10 Binnenlands saldo van Rotterdam per bevolkingsgroep, 1997-2008 (bron: COS)

	1997	1998	1999	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008	gemiddeld laatste 3 jr	gemiddeld laatste 5 jr	gemiddeld laatste 10 jr
Nederlands	-2.702	-3.237	-4.885	-3.440	-3.765	-2.790	-1.734	-1.815	-2.839	-1.471	-964	-146	-860	-1.447	-2.385
26 EU-landen	-175	-312	-447	-310	-329	-282	-247	-188	-279	-169	-123	-122	-138	-176	-250
Overig westers	72	-16	-39	9	104	42	74	-2	-92	-4	108	-70	11	-12	13
Totaal westers	-2.805	-3.565	-5.371	-3.741	-3.990	-3.030	-1.907	-2.005	-3.210	-1.644	-979	-338	-987	-1.635	-2.622
Surinaams	-26	-99	-281	-180	-252	-477	-407	-269	-625	-234	-288	-65	-196	-296	-308
Antilliaans	157	159	44	35	-22	37	131	-2	-5	77	19	169	88	52	48
Kaapverdiaans	-33	-80	-44	-14	-132	-175	-57	-74	-78	-73	-142	-78	-98	-89	-87
Turks	-64	-67	-14	-184	-144	-235	-174	-134	-174	-103	-155	-5	-88	-114	-132
Marokkaans	91	62	-17	15	-24	-115	-62	-190	-133	-154	-151	-38	-114	-133	-87
Overig niet-westers	616	641	928	1.004	889	751	500	154	-138	115	22	280	139	87	451
Totaal niet-westers	741	616	616	676	315	-214	-69	-515	-1.153	-372	-695	263	-268	-494	-115
Totaal saldo	-2.064	-2.949	-4.755	-3.065	-3.675	-3.244	-1.976	-2.520	-4.363	-2.016	-1.674	-75	-1.255	-2.130	-2.736

Veronderstellingen ten aanzien van de binnenlandse migratie

In de gemeentelijke prognose wordt de binnenlandse migratie mede beïnvloed door de ontwikkeling van de woningvoorraad: meer netto uitbreiding leidt tot een positiever binnenlands migratiesaldo, gegeven de veronderstelde ontwikkelingen van buitenlandse migratie, gemiddelde woningbezetting en – indirect – natuurlijke aanwas. Voor de samenstelling van het binnenlands saldo naar etnische groepen wordt rekening gehouden met de in het recente verleden gerealiseerde aandelen ten opzichte van het totale Rotterdamse binnenlands saldo.

3.2 De veronderstellingen samengevat

- Sterfte: Het feit dat de voorhoede van de babyboomgeneratie pas vanaf 2020 75-plus zal zijn – en vanaf dan pas de risicogroep voor sterfte begint toe te nemen – , leidt voor de gemeentelijke prognose tot de inschatting dat het aantal sterfgevallen vrijwel constant zal blijven.
- Geboorte: Voor de gemeentelijke prognose wordt, in overeenstemming met het CBS, verondersteld dat de TVR in het eerste jaar licht daalt. Daarna zal het stabiliseren rond de gemiddelde waarde van de periode 1997-2008: 1,57.
- Buitenlandse vestiging: Het aandeel van Rotterdam ten opzichte van de landelijke buitenlandse vestiging neemt in de eerstkomende jaren licht af en stabiliseert daarna op 6,5%. Voor de samenstelling van buitenlandse vestiging naar etnische groepen wordt rekening gehouden met de in het recente verleden gerealiseerde aandelen ten opzichte van de landelijke vestiging.
- Buitenlands vertrek: Het aandeel van Rotterdam ten opzichte van het landelijke buitenlandse vertrek stabiliseert op (vrijwel) het langjarig gemiddelde van 5,5%. Dit is gelijk aan het gemiddelde van de periode 1997-2008, maar lager dan de jaren 2004 en 2005. Voor de samenstelling van het buitenlandse vertrek naar etnische groepen wordt rekening gehouden met de in het recente verleden gerealiseerde aandelen ten opzichte van het landelijke vertrek.
- Migratie onbekend: Het aantal personen dat per saldo uit Rotterdam verdwijnt door 'migratie onbekend" zal jaarlijks 2.000 zal bedragen. Dit aantal sluit aan bij het meest recente realisatiejaar en ook bij de periode vóór 2001. Voor de samenstelling van het buitenlandse vertrek naar etnische groepen wordt rekening gehouden met de in het verleden gerealiseerde aantallen én met de landelijke CBS prognose van de buitenlandse vestiging.
- Woningvoorraad: In eerste instantie worden twee bouwprogramma's doorgerekend: het Stadsvisie-bouwprogramma en het Bouwvertraging-programma. In later stadium zal besloten worden welke doorrekening de nieuwe gemeentelijke bevolkingsprognose wordt.
  In het Stadsvisie-bouwprogramma worden in de periode 2009-2024 bijna 62 duizend woningen gebouwd en bijna 32 duizend woningen aan de woningvoorraad onttrokken. De woningvoorraad zou daardoor met zo'n 30 duizend woningen toenemen. Dit bouwprogramma leidt tot een aanzienlijke kwaliteitsslag van de Rotterdamse woningvoorraad, waarmee de negatieve selectieve migratie kan worden bestreden.
  In het Bouwvertraging-programma wordt vanwege de huidige economische tegenwind rekening gehouden met minder bouw- en sloopactiviteit in de eerste prognosejaren dan in het Stadsvisie-bouwprogramma. In de periode 2009-2024 groeit de Rotterdamse woningvoorraad met 24 duizend woningen, dat zijn bijna 6 duizend woningen minder dan in de het Stadsvisie-bouwprogramma het geval is.
- Gemiddelde woningbezetting: De gemiddelde woningbezetting daalt met 0,09 en zal daarmee in 2025 uitkomen op 1,94 personen per woning. Deze daling is een trendmatige voortzetting van het verleden, en is vrijwel in overeenstemming met de verwachtingen van andere prognoses voor Rotterdam, afkomstig van VROM (2005/2007), PBL/CBS (2008) en de provincie Zuid-Holland (2007).
- Binnenlandse migratie: Deze wordt mede beïnvloed door de woningvoorraad-ontwikkeling: meer netto uitbreiding leidt tot een positiever binnenlands migratiesaldo, gegeven de veronderstelde ontwikkelingen van buitenlandse migratie, gemiddelde woningbezetting en – indirect – natuurlijke aanwas. Voor de samenstelling van het binnenlands saldo naar etnische groepen wordt rekening gehouden met de in het recente verleden gerealiseerde aandelen ten opzichte van het totale Rotterdamse binnenlands saldo.

4 Bevolkingsprognose Rotterdam 2010-2025

In het vorige hoofdstuk zijn veronderstellingen opgesteld op basis van enerzijds de ontwikkelingen in het verleden en anderzijds de verwachtingen ten aanzien van de toekomst. Voor de veronderstelde woningvoorraad-ontwikkeling heeft dS+V (als lid van de ambtelijke begeleidingsgroep) twee bouwprogramma's opgesteld: het Stadsvisie-bouwprogramma en het Bouwvertraging-programma. Op basis daarvan heeft het COS twee varianten doorgerekend van de toekomstige bevolkingsontwikkeling, die uitsluitend van elkaar verschillen wat betreft het ingevoerde bouwprogramma. De overige veronderstellingen zijn in beide varianten identiek. Na terugkoppeling van de uitkomsten heeft de begeleidingsgroep besloten om de Bouwvertraging-variant te beschouwen als de nieuwe gemeentelijke bevolkingsprognose.

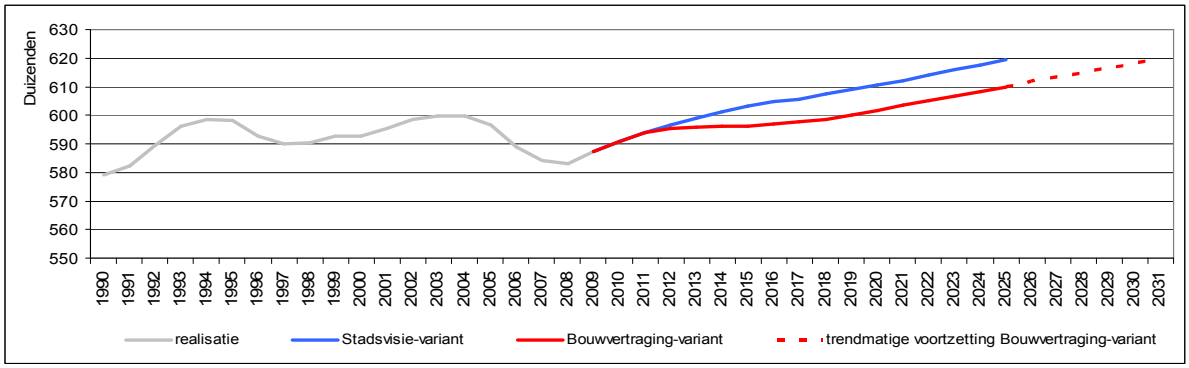
In dit hoofdstuk worden eerst de beide varianten op hoofdlijnen in beeld gebracht (paragraaf 4.1). Vervolgens wordt (in paragraaf 4.2) de gemeentelijke bevolkingsprognose verder uitgewerkt naar diverse beleidsgroepen, naar de gevolgen voor groene en grijze druk en naar de ontwikkeling van herkomstgroeperingen. Ook wordt de prognose van Rotterdam tegen het licht gehouden van de landelijke ontwikkelingen, zoals die verwacht worden door het CBS.

4.1 Twee varianten …

Op 1 januari 2009 telde Rotterdam 587.161 inwoners. Volgens de Stadsvisie-variant groeit Rotterdam in de daarop volgende 11 jaren met ruim 23 duizend personen, en telt in 2020 bijna 609 duizend inwoners. Daarna gaat de verwachte bevolkingsgroei in vrijwel hetzelfde tempo door, zodat Rotterdam in het horizonjaar 2025 uitkomt op bijna 620 duizend inwoners. De totale bevolkingsgroei bedraagt daarmee ruim 32 duizend personen. In de Bouwvertraging-variant gaat de totale bevolkingsgroei aanvankelijk nog vrijwel gelijk op met de Stadsvisie-variant, maar vanaf 2012 treedt enige stagnatie op. Na 2016 herstelt de groei zich weer. In 2020 telt Rotterdam volgens de bouwvertraging-variant 602 duizend inwoners en vijf jaar later, in 2025 staat de teller op 610 duizend. De totale bevolkingsgroei bedraagt daarmee 22 duizend personen.

Onderstaande figuur plaatst beide varianten in historisch perspectief. Het onderbroken gedeelte van de rode curve laat zien dat bij een trendmatige ontwikkeling van de Bouwvertraging-variant na 2025, Rotterdam rond 2030 dezelfde bevolkingsomvang bereikt zal hebben als in de eindsituatie (2025) volgens de Stadsvisie-variant.

Figuur 4.1 Bevolkingsomvang Rotterdam: realisatie, Stadsvisie-variant en Bouwvertraging-variant (bron: COS)

Een belangrijke oorzaak voor de verwachte bevolkingsontwikkeling volgens de Stadsvisie-variant, is het verhoogde bouwprogramma voor de periode 2010-2019 zoals vastgelegd in de Stadsvisie, én de aanname dat dit bouwtempo na 2019 blijft gehandhaafd. Verder is er vanuit gegaan dat aan vrijwel alle randvoorwaarden van de verhoogde bouwproductie wordt voldaan en dat Rotterdam relatief weinig last heeft van de economische tegenwind die momenteel heerst.

De wat lagere bevolkingsontwikkeling in de Bouwvertraging-variant is het gevolg van het aangepaste bouwprogramma. De overige veronderstellingen zijn immers identiek. Enigszins opvallend is, dat de Rotterdamse bevolking aanvankelijk nog groeit. De vertraging bij de bevolkingsgroei begint pas in 2012, dat is twee á drie jaar later dan bij het bouwprogramma (zie hoofdstuk 3). Dit kan vanuit de praktijk worden geduid doordat in de eerste prognosejaren ook buiten Rotterdam de bouwproductie in zekere mate vertraagt: een deel van de potentiële uitstroom stelt daardoor haar verhuizing vooralsnog uit.
Daaruit volgt dat de beoogde kwaliteitsslag in de Rotterdamse woningvoorraad ook in de eerstkomende prognosejaren van groot belang is: wanneer het lukt om de juiste woonmilieus gecreëerd te hebben tegen de tijd dat de dynamiek op de woningmarkt weer toeneemt, kan een deel van de uitgestelde suburbanisatie wellicht nog leiden tot afstel.

Zoals eerder in dit rapport aan de orde is geweest, is de totale bevolkingsontwikkeling het resultaat van meerdere demografische componenten: natuurlijke aanwas (geboorte minus sterfte), binnenlands saldo (vestiging minus vertrek), buitenlands saldo (immigratie minus emigratie) en 'vertrek onbekend'. Op de achtergrond spelen ook het bouwprogramma en de ontwikkeling van de gemiddelde woningbezetting een belangrijke rol. Onderstaande tabel geeft voor de Stadsvisie-variant een overzicht van de demografische componenten en de woningvoorraadgroei.

Tabel 4.1 Demografische componenten 1997-2024, waarvan 2009-2024 ***Stadsvisie-variant****, bron: COS*

	gerealiseerd			Stadsvisie-variant				
	1997-2002*	2003-2007*	2008	2009-2014*	2015-2019*	2020-2024*	2009-2024*	*2009-2024*
geboorte	7.555	7.321	7.516	*7.427*	*7.655*	*7.770*	7.605	*121.682*
sterfte	-6.507	-5.945	-5.718	*-5.852*	*-5.825*	*-5.865*	-5.848	*-93.562*
natuurlijke aanwas	1.048	1.376	1.798	*1.574*	*1.830*	*1.905*	1.758	*28.120*
vestiging binnenland	21.138	21.004	22.162	*21.412*	*21.078*	*21.459*	21.322	*341.155*
vertrek binnenland	-24.431	-23.515	-22.237	*-22.430*	*-23.676*	*-23.796*	-23.246	*-371.936*
saldo binnenland	-3.293	-2.511	-75	*-1.018*	*-2.597*	*-2.338*	-1.924	*-30.781*
vestiging buitenland	8.641	6.966	9.635	-	-	-	-	-
vertrek buitenland	-3.052	-4.929	-5.227	-	-	-	-	-
saldo buitenland excl. s.m.o **	5.588	2.036	4.408	*4.131*	*4.227*	*4.232*	4.192	*67.079*
saldo migratie onbekend	-1.702	-3.696	-1.995	*-2.000*	*-2.000*	*-2.000*	-2.000	*-32.000*
bevolkingsgroei	1.641	-2.795	4.136	*2.687*	*1.459*	*1.799*	2.026	*32.418*
woningvoorraadgroei	883	332	472	*1.617*	*1.878*	*2.204*	1.882	*30.111*

**) gemiddeld per jaar*
***) saldo migratie onbekend*

Na een aanvankelijke daling van het aantal geboorten, volgt in de latere prognosejaren een gestage groei. Deze geboortegroei wordt veroorzaakt doordat bij een vrijwel gelijk blijvende gemiddelde vruchtbaarheid, het aantal vrouwen in de vruchtbare leeftijd toeneemt. De toename zit vooral in de groep 25-34 jarige vrouwen, zoals verderop duidelijk zal worden. Over de gehele prognoseperiode

bezien worden jaarlijks gemiddeld 7.600 kinderen geboren. Het aantal sterfgevallen blijft gedurende de prognoseperiode op een vrijwel constant niveau van ruim 5.800. Dit heeft te maken met het feit dat tot 2025 de omvang van de grootste risicogroep (75-plus) nog niet sterk toeneemt. Pas na 2025 valt een verhoogde sterfte te verwachten, wanneer het grootste deel van de naoorlogse geboortegolf 75 jaar of ouder zal zijn. Deze twee componenten leiden ertoe dat de natuurlijke aanwas in de Stadsvisie-variant gestaag toeneemt en gemiddeld met zo'n 1.750 personen per jaar bijdraagt aan de verwachte bevolkingsgroei.

Voor het buitenlands saldo wordt eerst een daling verwacht naar ruim 4.000 personen in 2010 en daarna weer een stijging naar 4.200 personen in 2015, waarna het niveau vrijwel constant blijft. Deze ontwikkeling is het gevolg van de veronderstelde verhouding tussen de buitenlandse migratie in Rotterdam met die in Nederland als geheel (zie hoofdstuk 3) en leidt tot een jaarlijks gemiddelde instroom van bijna 4.200 personen. Dat zijn bijna tweeduizend personen meer dan in de vrij recente periode van bevolkingsafname (2003-2007: 2.036) en zo'n 1.300 minder dan in de groeiperiode daarvóór (1997-2002: 5.588). Het saldo onbekend was voor deze prognose van te voren vastgesteld op een jaarlijks vertrek van gemiddeld 2.000 personen. Omdat het onbekende vertrek in praktijk voor een groot deel neerkomt op vertrek naar het buitenland, is het gebruikelijk om dit saldo te verrekenen met het buitenlands saldo. De bijdrage van de buitenlandse migratie aan de totale verwachte bevolkingsontwikkeling komt daarmee op jaarlijks gemiddeld zo'n 2.200 personen.

Het binnenlands saldo is in de gemeentelijke prognose gerelateerd aan de ontwikkeling van de woningvoorraad. Dit is echter geen directe relatie, want uiteraard moeten ook twee andere groepen gehuisvest worden te weten iedereen die in Rotterdam geboren is en hier ook wil starten op de woningmarkt, en de instroom vanuit het buitenland. Op de achtergrond speelt verder nog de veronderstelde daling van de gemiddelde woningbezetting, waardoor er in de latere prognosejaren meer woningen nodig zijn voor huisvesting van een bepaald aantal personen dan in de eerdere prognosejaren. Dit alles leidt tot een toenemende druk op de woningmarkt, waardoor het recentelijk bereikte evenwicht in de binnenlandse migratie geen stand zal houden. Hoewel het binnenlands saldo weer negatief zal worden, blijft de uitstroom echter aanzienlijk meer beperkt dan voor Rotterdam lange tijd gebruikelijk is geweest: tot en met 2002 verhuisden jaarlijks zo'n 3 duizend Rotterdammers naar andere Nederlandse gemeenten, in de Stadsvisie-variant wordt verwacht dat deze uitstroom gemiddeld ruim een derde lager zal liggen, namelijk zo'n 1.900 personen per jaar. De verlaagde uitstroom naar andere gemeenten kan beschouwd worden als een gunstig effect van het forse bouwprogramma (conform de Stadsvisie Rotterdam) waarmee gerekend is.

De tabel op de volgende pagina heeft dezelfde opbouw als Tabel 4.1, maar heeft voor de prognosejaren betrekking op de Bouwvertraging-variant.

Tabel 4.2 Demografische componenten 1997-2024, waarvan 2009-2024 ***Bouwvertraging-variant****, bron: COS*

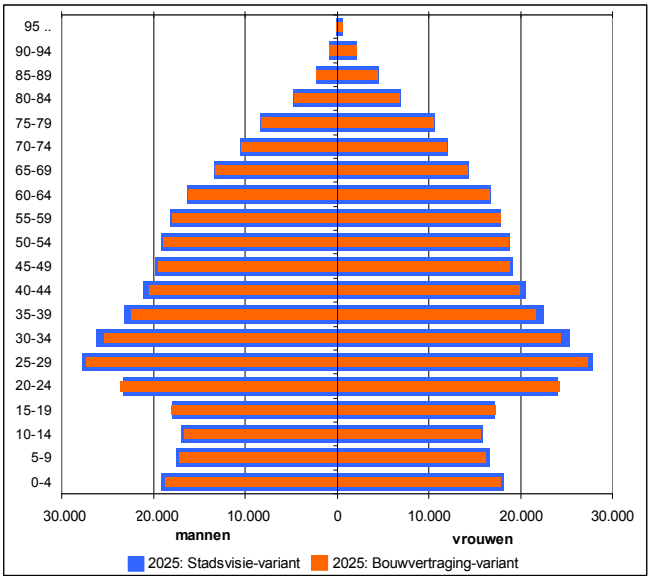
	gerealiseerd			Bouwvertraging-variant				
	1997-2002*	2003-2007*	2008	2009-2014*	2015-2019*	2020-2024*	2009-2024*	*2009-2024*
geboorte	7.555	7.321	7.516	*7.353*	*7.436*	*7.564*	7.445	*119.118*
sterfte	-6.507	-5.945	-5.718	*-5.841*	*-5.784*	*-5.818*	-5.816	*-93.059*
natuurlijke aanwas	1.048	1.376	1.798	*1.512*	*1.651*	*1.746*	1.629	*26.059*
vestiging binnenland	21.138	21.004	22.162	*20.686*	*20.510*	*21.021*	20.736	*331.776*
vertrek binnenland	-24.431	-23.515	-22.237	*-22.794*	*-23.310*	*-23.362*	-23.133	*-370.126*
saldo binnenland	-3.293	-2.511	-75	*-2.108*	*-2.800*	*-2.340*	-2.397	*-38.350*
vestiging buitenland	8.641	6.966	9.635	-	-	-	-	-
vertrek buitenland	-3.052	-4.929	-5.227	-	-	-	-	-
saldo buitenland excl. s.m.o **	5.588	2.036	4.408	*4.131*	*4.224*	*4.227*	4.190	*67.043*
saldo migratie onbekend	-1.702	-3.696	-1.995	*-2.000*	*-2.000*	*-2.000*	-2.000	*-32.000*
bevolkingsgroei	1.641	-2.795	4.136	*1.535*	*1.076*	*1.633*	1.422	*22.752*
woningvoorraadgroei	883	332	472	*841*	*1.636*	*2.204*	1.515	*24.245*

**) gemiddeld per jaar*
***) saldo migratie onbekend*

De lagere bevolkingsgroei van de Bouwvertragingvariant (zie Figuur 4.1) is uiteraard terug te vinden in de ontwikkeling van de onderliggende componenten. Een vergelijking van bovenstaande tabel met Tabel 4.1 leert dat in de Bouwvertraging-variant wat meer uitstroom naar andere gemeenten plaatsvindt (binnenlands saldo gemiddeld -2.400 i.p.v. -1.900) en dat het aantal geboorten minder toeneemt (gemiddeld 7.445 i.p.v. 7.605). Deze verschillen kunnen als volgt worden verklaard. Door het lagere bouwprogramma lukt het wat minder goed om de uitstroom naar andere gemeenten te beperken dan in de Stadsvisie-variant wordt voorzien. Er zijn ook wat minder starters en dertigers die ervoor kiezen om met hun (eventueel te krijgen) kinderen in Rotterdam te blijven.

Onderstaande figuur geeft de bevolkingsopbouw naar leeftijd voor de eindsituatie in 2025. Daarbij is de Bouwvertraging-variant afgezet tegen de Stadsvisie-variant. Duidelijk wordt dat Rotterdam in 2025 volgens de Bouwvertraging-variant wat minder kinderen tot 14 jaar en starters-dertigers-veertigers telt dan volgens de Stadsvisie-variant.

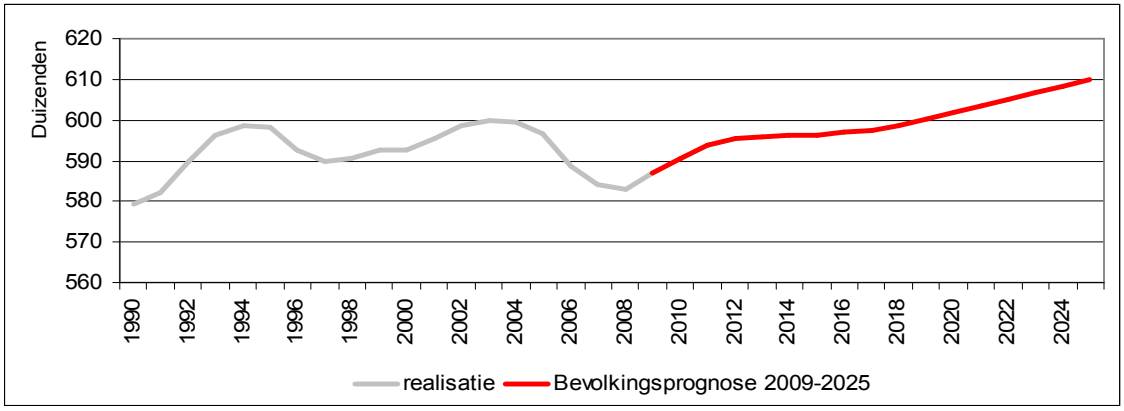
Figuur 4.2 Bevolkingsopbouw van Rotterdam in 2025: Stadsvisie-variant en Bouwvertraging-variant (bron: COS)

4.2 één Bevolkingsprognose Rotterdam 2010-2025.

Op basis van de twee doorgerekende varianten, is in de ambtelijke begeleidingsgroep besloten om de bouwvertraging-variant te beschouwen als de Bevolkingsprognose Rotterdam 2010-2025. Onderstaande figuur plaatst verwachte bevolkingsontwikkeling in historisch perspectief.

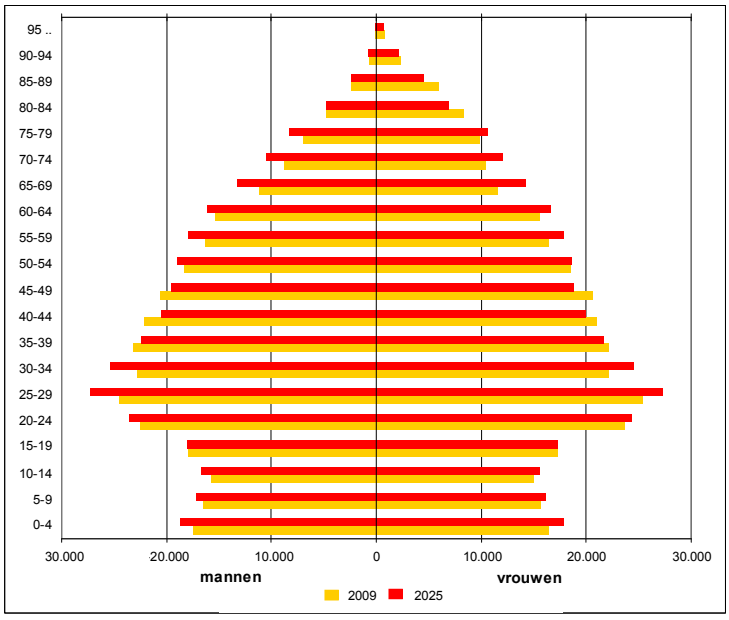
Figuur 4.3 Bevolkingsomvang Rotterdam: realisatie en Bevolkingsprognose 2010-2025 (bron: COS)

Volgens de prognose zal de recente bevolkingsgroei vanaf 2012 enigszins afvlakken, maar vanaf 2016 herstelt de groei zich weer. In 2020 telt Rotterdam 602 duizend inwoners, in 2025 staat de teller op 610 duizend inwoners. Voor meer achtergronden bij deze bevolkingsontwikkeling (waarom enige afvlakking vanaf 2012, wat is de verwachte ontwikkeling van de achterliggende groeicomponenten) wordt verwezen naar de beschrijvingen in de vorige paragraaf.

Figuur 4.4 geeft de bevolkingspiramide van Rotterdam in 2009 en aan het einde van de prognoseperiode, in 2025. De verwachte bevolkingsgroei kan worden toegeschreven aan drie leeftijdgroepen: een brede groep van senioren en aankomend senioren (55 t/m 79 jaar) en daarnaast twee smallere leeftijdgroepen, te weten de 25 t/m 34 jarigen en de groep kinderen tot 14 jaar.

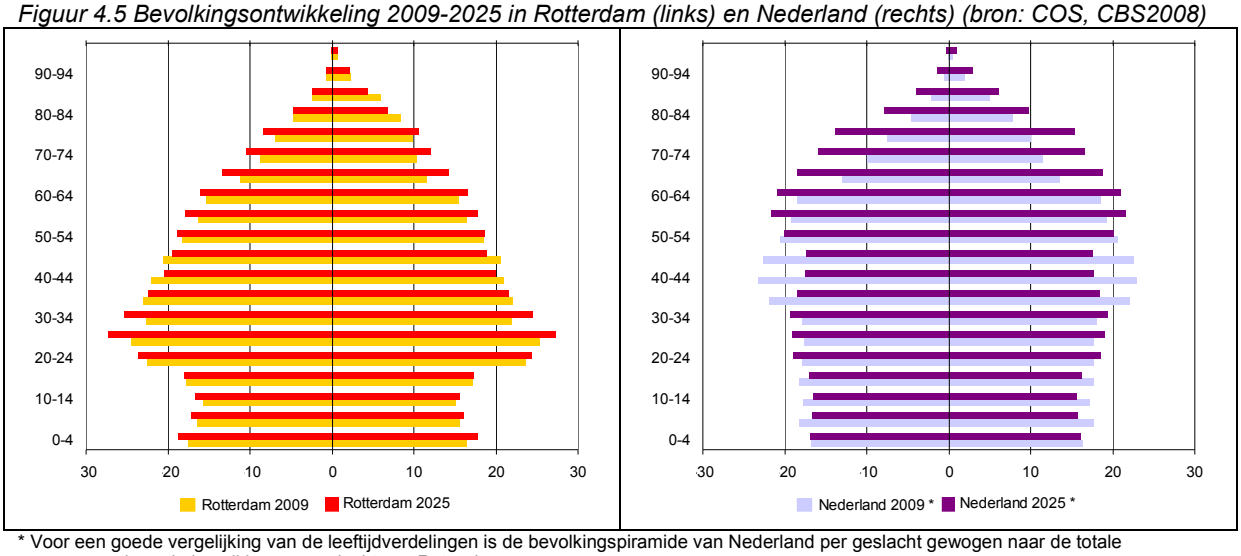
Figuur 4.4 Bevolkingsopbouw van Rotterdam naar leeftijd en geslacht , 2009 en 2025, bron: COS

De groei van de senioren en aankomend senioren is vooral een zogenaamd cohort-effect: het ouder worden van de relatief grote groep die geboren is na de tweede wereldoorlog tot en met de jaren zestig van de vorige eeuw. Terugrekenen leert dat die groep zich momenteel (2009) bevindt in de leeftijdklassen van 40 t/m 64 jaar.
De groei van de twee andere leeftijdgroepen (25-34 jaar en 0-14 jaar) heeft te maken met het doorgerekende programma en de kwaliteitsslag die dit programma teweeg brengt in de Rotterdamse woningvoorraad (ondanks de veronderstelde aanvankelijke bouwvertraging). De ontwikkeling van meer aanbod in aantrekkelijke woonmilieus heeft tot gevolg dat meer starters ervoor kiezen om wooncarrière te maken in Rotterdam.

De verwachte bevolkingsontwikkeling van Rotterdam kan vergeleken worden met de landelijke ontwikkeling volgens het CBS (Figuur 4.5).

Figuur 4.5 Bevolkingsontwikkeling 2009-2025 in Rotterdam (links) en Nederland (rechts) (bron: COS, CBS2008)

* Voor een goede vergelijking van de leeftijdverdelingen is de bevolkingspiramide van Nederland per geslacht gewogen naar de totale geprognosticeerde bevolking per geslacht van Rotterdam.

Anno 2009 is de Rotterdamse leeftijdstructuur anders dan landelijk gemiddeld. Rotterdam heeft verhoudingsgewijs iets minder jeugdigen (met name minder 5-14 jarigen), aanzienlijk meer studenten, starters en dertigers (20-39 jaar) en de omvang van het eerder genoemde cohort 40-64 jarigen is relatief klein in vergelijking met het landelijke beeld.
Verder valt op dat in de landelijke ontwikkeling veel meer sprake is van doorgroei van het omvangrijke cohort 40-64 jarigen dan in Rotterdam: in het rechter deel van de figuur is de groep 40-64 jarigen zestien jaar later grotendeels terug te vinden als 55-79 jarigen, in het linker deel veel minder.
De Rotterdamse leeftijdstructuur is dus stabieler dan die van Nederland als geheel. Dit wordt veroorzaakt door de relatief omvangrijke migratiestromen van Rotterdam. Dat is overigens kenmerkend voor grote steden in het algemeen. Alleen al vanwege het feit dat er op landelijk niveau per definitie geen sprake is van binnenlandse migratie, groeien de leeftijdcohorten op landelijk niveau meer door dan op gemeenteniveau. Daar komt bij dat grote steden als Rotterdam een relatief groot deel van de landelijke buitenlandse migratie verwerken.

Onderstaande tabel geeft een overzicht van de verwachte ontwikkeling van een aantal beleidsdoelgroepen in Rotterdam.

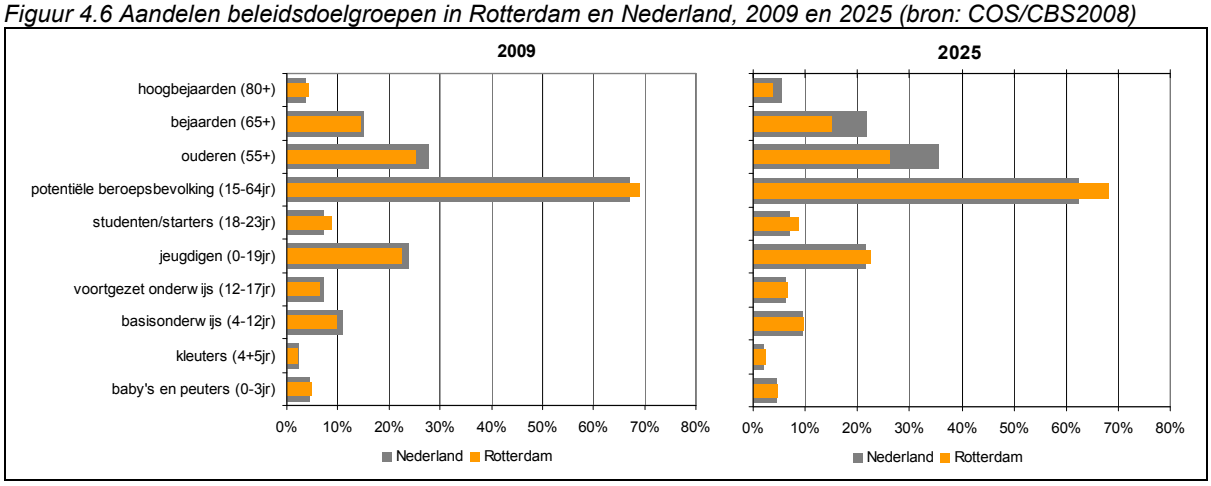
Tabel 4.3 Ontwikkeling diverse beleidsdoelgroepen in Rotterdam 2009-2025 (bron: COS)

	2009	2025	ontwikkeling 2009-'25 abs.	index
hoogbejaarden (80+)	25.334	22.153	-3.181	87%
bejaarden (65+)	84.096	91.090	6.994	108%
ouderen (55+)	147.795	159.549	11.754	108%
potentiële beroepsbevolking (15-64jr)	405.973	416.579	10.606	103%
studenten/starters (18-23jr)	51.765	52.316	551	101%
jeugdigen (0-19jr)	132.107	137.492	5.385	104%
voortgezet onderwijs (12-17jr)	38.293	40.002	1.709	104%
basisonderwijs (4-12jr)	57.059	59.499	2.440	104%
kleuters (4+5jr)	12.843	14.045	1.202	109%
baby's en peuters (0-3jr)	27.555	29.466	1.911	107%
totaal	587.161	609.913	22.752	104%

Zoals eerder vermeld, groeit de totale bevolking naar verwachting met bijna 23 duizend personen, waarmee Rotterdam in 2025 vier procent meer inwoners telt dan in 2009 . Daarbinnen groeien de groepen baby's, peuters en kleuters nog wat harder, alsmede de ouderen en bejaarden. Verder blijft het aantal studenten/starters vrijwel gelijk en daalt de omvang van de groep hoogbejaarden.

Figuur 4.6 geeft de ontwikkeling van de aandelen van deze beleidsgroepen, zowel voor Rotterdam als voor Nederland. De figuur laat zien dat de verschillen met de landelijke aandelen zullen toenemen. Op landelijk niveau zal het aandeel ouderen en bejaarden sterk toenemen en zullen de aandelen van de potentiële beroepsbevolking en – in mindere mate – van de jeugdige groepen dalen. Omdat in Rotterdam deze aandelen meer op peil blijven, worden de verschillen met het landelijke patroon groter.

Figuur 4.6 Aandelen beleidsdoelgroepen in Rotterdam en Nederland, 2009 en 2025 (bron: COS/CBS2008)

Groene druk is een demografisch begrip dat de verhouding aangeeft tussen het aantal personen tot en met 19 jaar en het aantal personen in de zogenaamde 'productieve leeftijdsgroep' van 20-64 jaar. Daarnaast is er de zogenaamde grijze druk voor de verhouding tussen het aantal personen van 65 jaar of ouder en de productieve leeftijdsgroep. De onderstaande tabel geeft de ontwikkeling van groene en grijze druk voor Rotterdam en Nederland.

Tabel 4.4 Ontwikkeling groene en grijze druk in Rotterdam en Nederland (bron: COS/CBS2008)

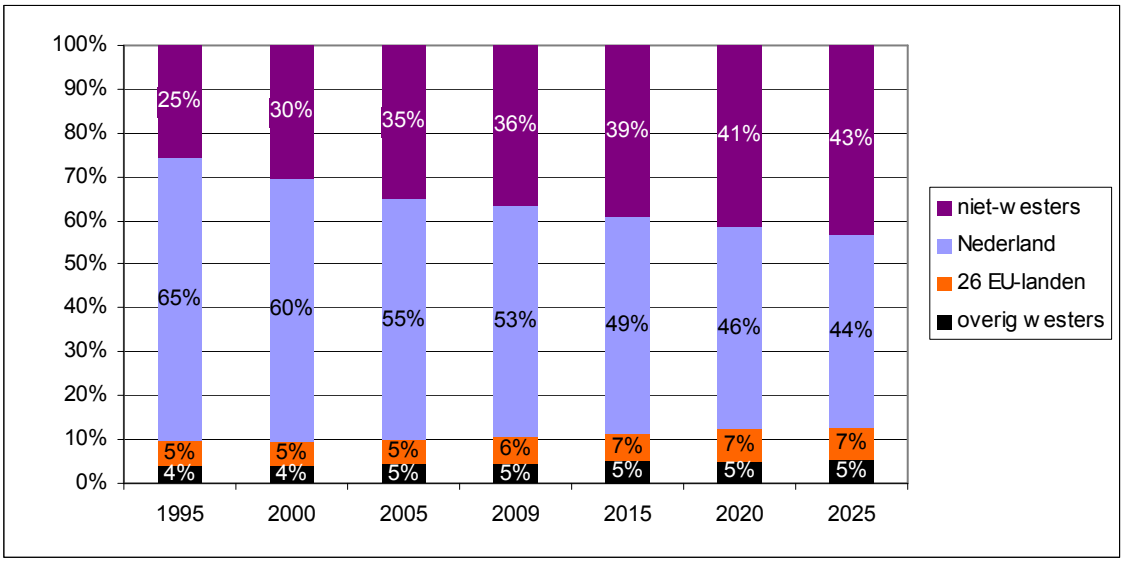
	Rotterdam					Nederland	
	0-19jr	20-64jr	65jreo	groene druk	grijze druk	groene druk	grijze druk
	(a)	(b)	(c)	(a/b*100)	(c/b*100)		
2009	132.107	370.874	84.180	35,6	22,7	39,1	24,6
2010	132.686	374.200	83.884	35,5	22,4	38,9	25,2
2015	134.169	375.855	86.348	35,7	23,0	38,3	30,0
2020	135.588	378.296	87.866	35,8	23,2	37,9	33,9
2025	137.492	381.231	91.190	36,1	23,9	37,7	38,0

In Rotterdam bedraagt de groene druk in 2009 35,6 procent, de grijze druk ligt met 22,7 procent iets lager. Deze percentages veranderen niet veel in de prognoseperiode: de groene druk stijgt met een halve procentpunt naar 36,1 in 2025, terwijl de grijze druk stijgt met 1,2 procentpunt naar 23,9 in 2025.
Op landelijk niveau ligt de groene druk in 2009 hoger dan in Rotterdam, namelijk op 39,1 procent. Tot en met 2025 daalt de groene druk met bijna 2 procentpunt naar 37,7. De grijze druk ligt aanvankelijk met 24,6 procent iets hoger dan in Rotterdam en neemt daarna fors toe naar 38 procent. In deze landelijke ontwikkeling is opnieuw het cohort-effect van de huidige omvangrijke groep 40-64 jarigen zichtbaar.

Tot nu toe is de bevolkingsprognose beschreven in termen van leeftijd(-klassen). In het vervolg van dit hoofdstuk wordt aandacht besteed aan de verwachte ontwikkeling van verschillende herkomstgroepen. Voor de definitie van deze herkomstgroepen is in de bevolkingsprognose aangesloten bij de etniciteits-definitie van het CBS. Dit betekent dat personen van wie ten minste één ouder in het buitenland is geboren, gerekend worden tot een niet-Nederlandse herkomstgroep.

De Rotterdamse samenstelling naar herkomstgroepen is in de jaren negentig snel veranderd. Zowel het aantal als het aandeel personen van Nederlandse herkomst daalde fors. Tegelijkertijd groeide vooral de groep van niet-westerse afkomst, waarbij het met name ging om personen uit de zogenaamde “overig niet-westerse landen”, gevolgd door personen van Marokkaanse, Turkse en Antilliaanse afkomst. In de meest recente jaren is deze ontwikkeling vertraagd.

Figuur 4.7 Bevolking naar herkomstgroepering (1995-2009 realisatie, 2015-2020--2025 prognose), bron: COS

In de prognose wordt verwacht dat de daling van het aantal en aandeel personen van Nederlandse herkomst verder doorgaat, maar nog minder snel dan in de afgelopen jaren het geval is geweest. De vertraagde afname van personen van Nederlandse herkomst gaat bijna gelijk op met een vertraagde toename van personen van niet-westerse afkomst en een relatief snelle groei van personen uit de Europese Unie.
Deze ontwikkelingen hebben de volgende oorzaken. Ten eerste wordt (op basis van de landelijke CBS-prognose) uitgegaan van een lager buitenlands migratiesaldo dan in de jaren negentig het geval was (zie Tabel 4.1). Verder wordt in overeenstemming met de landelijke CBS-prognose verwacht, dat de buitenlandse vestiging vanuit de Europese Unie en vanuit Azië verder aantrekt. Als gevolg hiervan stijgt het aantal personen uit de overige EU-landen fors, en blijft ook de groep niet-westerse personen toenemen, waarbinnen met name de groep van overig niet-westerse afkomst.
Tegelijk met het lagere buitenlandse saldo wordt in deze prognose gerekend met een forsere woningvoorraadontwikkeling dan in de jaren negentig het geval was. Als gevolg daarvan zal de suburbanisatie vanuit Rotterdam lager zijn dan in de jaren negentig tot het begin van deze eeuw het geval was.

De onderstaande tabel bestaat uit twee subtabellen voor respectievelijk de gerealiseerde en de geprognosticeerde periode. In de laatste kolom van elke subtabel is de gemiddelde jaarlijkse ontwikkeling weergegeven. Vergelijking van deze kolommen laat zien dat in de prognose de jaarlijkse afname van personen van Nederlandse afkomst gemiddeld bijna de helft lager is dan in het verleden het geval was (2.800 personen in plaats van 5.500 personen). Ook wordt duidelijk dat de verwachte groei van de voor Rotterdam “traditionele” immigrantengroepen lager is dan in het verleden, met name bij personen van Turkse afkomst.

Tabel 4.5 Bevolkingsontwikkeling naar herkomstgroepering, realisatie en prognose (bron: COS)

	a) gerealiseerd						b) prognose					
	1995	2000	2005	2009	ontwikkeling 1995-2009		2009	2015	2020	2025	ontwikkeling 2009-2025	
					totaal	gem.p.jr					totaal	gem.p.jr
Nederlands	389.350	355.438	327.761	311.778	-77.572	-5.541	311.778	294.863	279.672	267.625	-44.153	-2.760
26 EU-landen	32.441	30.937	31.784	33.909	1.468	105	33.909	39.334	42.187	45.383	11.474	717
Overig westers	23.992	25.563	27.533	27.428	3.436	245	27.428	29.228	31.136	33.032	5.604	350
Totaal westers	445.783	411.938	387.078	373.115	-72.668	-5.191	373.115	363.425	352.995	346.040	-27.075	-1.692
Surinaams	46.476	50.053	52.521	52.206	5.730	409	52.206	53.027	52.961	52.757	551	34
Antilliaans	11.409	15.593	20.026	20.261	8.852	632	20.261	23.519	26.530	29.376	9.115	570
Kaapverdiaans	13.376	14.377	15.123	15.103	1.727	123	15.103	16.301	17.064	17.803	2.700	169
Turks	35.468	40.277	45.029	46.203	10.735	767	46.203	48.262	49.280	50.186	3.983	249
Marokkaans	24.467	30.238	36.145	38.158	13.691	978	38.158	43.307	47.107	50.596	12.438	777
Overig niet-westers	21.296	30.184	40.675	42.115	20.819	1.487	42.115	48.533	55.814	63.156	21.041	1.315
Totaal niet-westers	152.492	180.722	209.519	214.046	61.554	4.397	214.046	232.949	248.756	263.874	49.828	3.114
Totaal	598.275	592.660	596.597	587.161	-11.114	-794	587.161	596.374	601.751	609.913	22.752	1.422

Verder kan nog gekeken worden in hoeverre de verwachte bevolkingsgroei van niet-Nederlandse bevolkingsgroepen wordt veroorzaakt door personen van de eerste of juist van de tweede generatie. Tabel 4.6 laat zien dat hierin een sterk verschil zit tussen de verschillende groepen.

- De totale groep westerse niet-Nederlanders neemt toe met 17 duizend personen, en van deze groep is ruim 95 procent van de eerste generatie (16.500 personen). Het betreft vooral veel nieuwkomers uit de EU-landen waaronder de zogenaamde MOE-landers.
- De totale groep niet-westerse personen groeit met bijna 50 duizend personen, en van deze groep is slechts een derde deel van de eerste generatie (16 duizend personen). Hierbinnen nemen de “traditionele” niet-westerse immigratiegroepen vooral toe dankzij de groei van de tweede generatie (Turks, Marokkaans, Surinaams/Antilliaans en Kaapverdiaans) . De forse groei van de overig niet westerse personen wordt juist weer veroorzaakt door relatief nieuwe groepen (waaronder bijvoorbeeld Aziatische kenniswerkers), en daarmee voor ruim de helft door personen van de eerste generatie.

Tabel 4.6 Niet-Nederlandse bevolking naar herkomstgroepering en generatie, 2009, 2025 (bron: COS)

	2009		2025		ontwikkeling 2009-'25		
	totaal	aandeel 2e generatie	totaal	aandeel 2e generatie	totaal	1e gen.	2e gen.
	abs	%	abs	%	abs	abs	abs
26 EU-landen	33.909	45%	45.383	34%	11.474	11.231	242
Overig westers	27.428	48%	33.032	41%	5.604	5.301	309
Totaal westers	61.337	47%	78.415	37%	17.078	16.532	551
Surinaams	52.206	42%	52.757	45%	551	-1.399	1.950
Antilliaans	20.261	33%	29.376	41%	9.115	3.871	5.244
Kaapverdiaans	15.103	42%	17.803	45%	2.700	1.153	1.547
Turks	46.203	49%	50.186	54%	3.983	-379	4.362
Marokkaans	38.158	51%	50.596	61%	12.438	882	11.556
Overig niet-westers	42.115	33%	63.156	36%	21.041	11.949	9.093
Totaal niet-westers	214.046	43%	263.874	47%	49.828	16.077	33.752

Bijlagen

Bijlage 1. Overzichttabellen Bevolkingsprognose Rotterdam 2010-2025

Tabel B1.1 Bevolking naar leeftijdklasse in Rotterdam: realisaties en prognose (bron: COS)

	gerealiseerd (1 januari)					prognose (1 januari)			
	1995	2000	2005	2009		2010	2015	2020	2025
0-4	37.323	34.877	35.761	34.020		34.573	35.593	35.924	36.518
5-9	34.237	34.971	32.694	32.125		31.828	32.429	33.072	33.339
10-14	30.650	33.609	33.879	30.863		31.293	31.331	31.719	32.287
15-19	30.516	33.595	35.861	35.099		34.992	34.816	34.873	35.348
totaal 0-19 jr	132.726	137.052	138.195	132.107		132.686	134.169	135.588	137.492
20-24	49.901	42.720	46.471	46.221		47.174	46.766	47.350	47.942
25-29	58.607	54.334	49.402	49.816		50.874	52.925	53.238	54.634
30-34	53.626	52.145	50.396	44.809		45.336	47.699	48.873	49.785
35-39	45.117	47.856	47.228	45.200		44.200	42.184	43.270	44.037
totaal 20-39 jr	207.251	197.055	193.497	186.046		187.584	189.574	192.731	196.398
40-44	38.890	41.472	44.822	43.077		43.063	41.801	39.941	40.460
45-49	38.644	36.813	39.511	41.241		41.804	40.963	39.943	38.344
50-54	30.076	36.544	34.985	36.811		37.181	38.892	38.261	37.570
55-59	27.974	28.015	34.333	32.815		32.947	34.537	36.010	35.684
totaal 40-59 jr	135.584	142.844	153.651	153.944		154.995	156.193	154.155	152.058
60-64	26.989	25.329	25.703	30.884		31.621	30.088	31.410	32.775
65-69	25.637	23.570	22.404	22.804		22.945	27.497	26.337	27.555
70-74	25.038	21.814	20.094	19.157		19.197	19.464	23.232	22.472
75-79	18.417	19.921	17.477	16.801		16.461	15.612	15.824	18.910
totaal 60-79 jr	96.081	90.634	85.678	89.646		90.224	92.661	96.803	101.712
80-84	14.830	12.902	14.171	13.060		12.871	11.953	11.401	11.608
85-89	8.130	8.324	7.272	8.343		8.493	7.558	7.046	6.826
90-94	2.974	3.172	3.313	3.123		3.007	3.456	3.128	2.960
95eo	663	677	818	892		910	808	898	859
totaal 80 jr eo	26.597	25.075	25.574	25.418		25.281	23.775	22.473	22.253
Totaal	598.239	592.660	596.595	587.161		590.770	596.372	601.750	609.913

Noot:
De prognose naar leeftijdklasse zal in oktober 2009 voor alle dertien Rotterdamse deelgemeenten gepubliceerd worden op internet (www.cos.rotterdam.nl, klik vervolgens op RotterdamData).

Tabel B1.2 Bevolking naar herkomstgroepen in Rotterdam: realisaties en prognose (bron: COS)

	gerealiseerd (1 januari)					prognose (1 januari)			
	1995	2000	2005	2009		2010	2015	2020	2025
Nederlands	389.350	355.438	327.761	311.778		310.440	294.863	279.672	267.625
26 EU-landen	32.441	30.937	31.784	33.909		35.363	39.334	42.187	45.383
Overig westers	23.992	25.563	27.533	27.428		27.640	29.228	31.136	33.032
Totaal westers	445.783	411.938	387.078	373.115		373.443	363.425	352.995	346.040
Surinaams	46.476	50.053	52.521	52.206		52.544	53.027	52.961	52.757
Antilliaans	11.409	15.593	20.026	20.261		20.691	23.519	26.530	29.376
Kaapverdiaans	13.376	14.377	15.123	15.103		15.373	16.301	17.064	17.803
Turks	35.468	40.277	45.029	46.203		46.696	48.262	49.280	50.186
Marokkaans	24.467	30.238	36.145	38.158		39.013	43.307	47.107	50.596
Overig niet-westers	21.296	30.184	40.675	42.115		43.011	48.533	55.814	63.156
Totaal niet-westers	152.492	180.722	209.519	214.046		217.328	232.949	248.756	263.874
Totaal	598.275	592.660	596.597	587.161		590.770	596.372	601.750	609.913

Bijlage 2. Overzicht woningbouwprogramma per deelgemeente

Zoals in hoofdstuk 3 bij de woningvoorraadveronderstellingen wordt vermeld, heeft het Stadsvisie-bouwprogramma zijn vorm gekregen via een interactief proces met dS+V. De gemeentelijke totalen voor nieuwbouw en sloop zijn daarbij vertaald naar de verwachte ontwikkelingen per deelgemeente. Onderstaande tabel geeft het resultaat.

Tabel B2.1 Woningvoorraadontwikkeling 2009-'25 per deelgemeente, Stadsvisie-bouwprogramma (bron: dS+V)

Stadsvisie-bouwprogramma	stand	nieuwbouw (opleveringen)				nieuwb.	sloop	uitbreiding	stand
	2009	2009	2010-'14	2015-'19	2020-'24	2009-'24	2009-'25	2009-'25	2025
Stadscentrum	16.657	542	3.050	2.750	2.750	9.092	-1.199	7.893	24.550
Delfshaven	33.086	350	1.430	1.517	2.125	5.422	-2.261	3.161	36.247
Overschie	7.683	322	1.229	824	375	2.750	-1.241	1.509	9.192
Noord	26.639	0	539	507	875	1.921	-1.867	54	26.693
Hillegersberg-Schiebroek	19.981	112	1.043	777	1.000	2.932	-2.950	-18	19.963
Kralingen-Crooswijk	25.599	96	1.074	1.826	1.115	4.111	-2.400	1.711	27.310
Feijenoord	32.297	304	1.980	3.036	3.370	8.690	-5.538	3.152	35.449
IJsselmonde	27.755	357	2.044	2.409	2.345	7.155	-2.303	4.852	32.607
Pernis	2.237	0	102	244	375	721	-500	221	2.458
Prins Alexander	43.088	696	2.036	1.146	1.425	5.303	-1.650	3.653	46.741
Charlois	33.604	87	2.018	2.042	2.500	6.647	-7.050	-403	33.201
Hoogvliet	16.210	150	1.482	1.141	375	3.148	-2.030	1.118	17.328
Hoek van Holland	4.398	16	1.239	1.283	1.375	3.913	-705	3.208	7.606
Haven- en industriegebieden	103	0	0	0	0	0	0	0	103
totaal	289.337	3.032	19.266	19.502	20.005	61.805	-31.694	30.111	319.448

Evenals het Stadsvisie-bouwprogramma, is het Bouwvertraging-programma uitgewerkt naar de onderliggende deelgemeenten. Omdat gedetailleerde inzichten in de mate van vertraging per deelgemeente nog ontbraken, is daarbij de deelgemeente-verdeling van het Stadsvisie-bouwprogramma overgenomen.

Tabel B2.2 Woningvoorraadontwikkeling 2009-'25 per deelgemeente, Bouwvertragingprogramma (bron: dS+V)

Bouwvertraging-programma	stand	nieuwbouw (opleveringen)				nieuwb.	sloop	uitbreiding	stand
(= input voor bevolkingsprognose)	2009	2009	2010-'14	2015-'19	2020-'24	2009-'24	2009-'25	2009-'25	2025
Stadscentrum	16.657	407	1.936	2.533	2.750	7.626	-1.119	6.507	23.164
Delfshaven	33.086	263	916	1.413	2.125	4.717	-2.072	2.645	35.731
Overschie	7.683	242	768	738	375	2.123	-1.087	1.036	8.719
Noord	26.639	0	346	482	875	1.703	-1.683	20	26.659
Hillegersberg-Schiebroek	19.981	84	662	733	1.000	2.479	-2.713	-234	19.747
Kralingen-Crooswijk	25.599	72	666	1.708	1.115	3.561	-2.051	1.510	27.109
Feijenoord	32.297	228	1.230	2.829	3.370	7.657	-5.091	2.566	34.863
IJsselmonde	27.755	268	1.293	2.357	2.345	6.263	-2.096	4.167	31.922
Pernis	2.237	0	67	243	375	685	-463	222	2.459
Prins Alexander	43.088	522	1.308	1.051	1.425	4.306	-1.488	2.818	45.906
Charlois	33.604	65	1.303	1.931	2.500	5.799	-6.413	-614	32.990
Hoogvliet	16.210	113	951	1.050	375	2.489	-1.648	841	17.051
Hoek van Holland	4.398	12	783	1.220	1.375	3.390	-629	2.761	7.159
Haven- en industriegebieden	103	0	0	0	0	0	0	0	103
totaal	289.337	2.276	12.229	18.288	20.005	52.798	-28.553	24.245	313.582

Conform het besluit om de Bouwvertraging-variant te beschouwen als de nieuwe gemeentelijke bevolkingsprognose, vormt de woningvoorraadontwikkeling zoals weergegeven in tabel B2.2 de input voor de bevolkingsprognose Rotterdam 2010-2025.

Bijlage 3. Geraadpleegde literatuur

- Beer, J. de, “Second opinion Bevolkingsprognose 2008-2025 Den Haag” september 2008, Nederlands Interdisciplinair Demografisch Instituut (NIDI);
- Duin, C. van, “Bevolkingsprognose 2008-2050: naar 17,5 miljoen inwoners” in: Bevolkingstrends, 1e kwartaal 2009 (CBS);
- Gemeente Rotterdam “Stadsvisie Rotterdam”, november 2007;
- Gemeente Rotterdam, eindrapport MVWP “Randvoorwaarden voor verhoging van de woningbouwproductie, 40.000 nieuwbouwwoningen in de periode 2010-2020”, 2009;
- Kloek, R.J. en M.Bik, “Met stille trom vertrokken. Een onderzoek naar vertrek met onbekende bestemming en vestiging met onbekende herkomst in Rotterdam”, COS, januari 2001;
- Nicolaas, H. “Bevolkingsprognose 2008-2050: veronderstellingen over immigratie” in: Bevolkingstrends, 1e kwartaal 2009 (CBS);
- Nicolaas, H. “Bevolkingsprognose 2008-2050: veronderstellingen over emigratie” in: Bevolkingstrends, 1e kwartaal 2009 (CBS).

Gemeente Rotterdam
Servicedienst

Gemeente Rotterdam
Servicedienst
Centrum voor Onderzoek en Statistiek
Goudsesingel 78
3011 KD Rotterdam
Postadres:
Postbus 21323
3001 AH Rotterdam
T (010) 267 15 00
F (010) 267 15 01
E infocos@sdr.rotterdam.nl
I www.cos.rotterdam.nl